

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**ФАКУЛЬТЕТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ
КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Кафедра цивільного права та процесу

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни «ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО»

Для здобувачів вищої освіти
факультету ФЗН ППННІ ПОЗН

Дніпро – 2016

Конспект лекцій підготувала **Круглова О.О.** – старший викладач кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Прудивус О.В. – Голова Запорізького окружного адміністративного суду, кандидат юридичних наук, доцент;

Зуєв В.А. – завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Університету митної справи та фінансів, кандидат юридичних наук, доцент

Конспект лекцій обговорений та схвалений на засіданні кафедри цивільного права та процесу факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

“08” серпня 2016 року,
протокол № 1

**ТЕМА № 1. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВО І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.
ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ДОГОВІР
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	3
ВСТУП.....	4
1. ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ.....	4
2. ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВОВІДНОШЕННЯ.....	6
3. ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.....	7
4. ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ.....	9
5. ВИДИ ДОГОВОРІВ.....	10
6. ЗМІСТ ДОГОВОРУ.....	14
7. УКЛАДАННЯ, ЗМІНА І РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ.....	16
ВИСНОВКИ З ТЕМИ.....	21

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 816 с.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К.: «ВД» Дакор», 2013. – 672 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.ІІ. – 1120 с.
5. Цивільне право: посібник для підготовки до іспиту / Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. – Видання третє, перероблене та доповнене. – Ч II. – Х.: Одиссей, 2013. – 256 с.
6. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем / За ред. Є.О. Мічуріна. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2013. – 464 с.
7. Цивільне право України: Договірні та не договірні зобов'язання: [підручник] / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
8. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданника. – 4-те вид., стереотипне. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.
9. Цивільне право України: Загальна частина / За ред. професорів І.А. Бірюкова і О.Ю. Заїки. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.
10. Актуальні питання прикладної цивілістики у сфері складання процесуальних документів. Науково-практичний посібник; [за заг. ред. д.ю.н., професора М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2015. – 814 с.

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [текст] / За заг. ред. Бобрика В.І. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 784 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

сформувати в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфічні особливості зобов'язальних правовідносин, цивільно-правового договору шляхом аналізу визначення поняття цього інституту цивільного права; здійснення класифікації основних різновидів договорів; дослідження елементів змісту цього різновиду правочинів, а також визначення особливостей укладення, зміни та розірвання договору.

ВСТУП

Договір — одна з центральних категорій цивільного права. У широкому значенні його можна розглядати в трьох аспектах: як підставу виникнення правовідносин, як власне правовідношення, що виникло з цієї підстави, і як форму, що приймає відповідне правовідношення. У даному випадку *договір* — це підстава виникнення правовідносин, тобто юридичний факт, що лежить в основі зобов'язання і відповідно до ст. 11 ЦК України є підставою виникнення цивільних прав та обов'язків. У цьому значенні згідно зі ст. 626 ЦК України договір — це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

Договір — найбільш поширений вид правочинів. Лише незначна кількість односторонніх правочинів не входить до числа договорів (наприклад, заповіт). До зобов'язань, що виникають з договорів, застосовуються загальні положення про зобов'язання, якщо інше не витікає з закону або самого договору. Як і будь-який правочин, договір є вольовим актом, причому в даному випадку слід говорити про спільну волю сторін договору, їх спільне волевиявлення, що втілюється у договорі.

I. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНОГО ПРАВА І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Для зобов'язань характерним є особливий правовий зв'язок між суб'єктами, що виражається таким чином:

1) зобов'язання опосередковують процес переміщення матеріальних благ. Водночас як речові права регулюють приналежність матеріальних благ конкретній особі — закріплення їх за конкретною особою;

2) уповноваженій особі кореспондується певний зобов'язаний суб'єкт, відомий уже на момент виникнення зобов'язання. Інше положення виникає у речових правовідносинах, в яких уповноваженому суб'єкту протистоїть необмежене коло осіб, тобто він має правовідносини з усіма іншими особами;

3) у змісті суб'єктивного права в зобов'язанні найбільше значення має можливість уповноваженої особи вимагати певної поведінки у зобов'язаних осіб, що іменується правом вимоги. Тому саме поведінка останніх, як правило, зумовлює реалізацію цього права. У речових правах головним є те, що

уповноважена особа може діяти певним чином самостійно (володіти, користуватися і розпоряджатися майном), внаслідок чого вона реалізує це право без допомоги зобов'язаної особи;

4) головний зміст обов'язку боржника в зобов'язанні становить перевага у здійсненні активних дій, причому їх зміст конкретизується в законодавстві чи договорі. Утримання від дій є лише додатковим елементом. У речових відносинах, навпаки, на перший план виходить саме утримання від дій, що порушують суб'єктивне право уповноваженої особи, і цей обов'язок визначається в самій загальній формі — не порушувати право вказаної особи. У чому має виражатися така поведінка, законодавство не вказує;

5) суб'єктивні права в зобов'язанні залежать від його виникнення, типу і виду зобов'язання. У речових правовідносинах суб'єктивні права спираються виключно на норми законодавства, що прямо передбачають види і зміст цих прав.

Зобов'язання, як і будь-яке інше цивільне правовідношення, складається із тих самих елементів, що мають певну специфіку саме як зобов'язальні правовідношення. Суб'єкти зобов'язальних правовідносин — це як фізичні, так і юридичні особи. Уповноважена особа дістала назву кредитора, а зобов'язана — боржника. Юридичним об'єктом зобов'язання визнається певна поведінка зобов'язаної особи, але на перший план виступають позитивні дії боржника. Лише іноді негативна поведінка суб'єкта виступає як доповнення або наслідок активної функції, що виконується боржником.

Зміст зобов'язальних правовідносин утворюють суб'єктивні права й обов'язки їх учасників. Але специфіка саме зобов'язальних правовідносин полягає у тому, що змістом правомочності кредитора є право вимоги, а обов'язок боржника полягає у виконанні вимоги кредитора.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Для зобов'язань характерним є особливий правовий зв'язок між суб'єктами, що виражається таким чином: а) зобов'язання опосередковують процес переміщення матеріальних благ.; б) уповноваженій особі кореспондується певний зобов'язаний суб'єкт, відомий уже на момент виникнення зобов'язання; в) у змісті суб'єктивного права в зобов'язанні найбільше значення має можливість уповноваженої особи вимагати певної поведінки у зобов'язаних осіб, що іменується правом вимоги; г) головний зміст обов'язку боржника в зобов'язанні становить перевага у здійсненні активних дій, причому їх зміст конкретизується в законодавстві чи договорі; д) суб'єктивні права в зобов'язанні залежать від його виникнення, типу і виду зобов'язання.

II. ПИТАННЯ

ЗОБОВ'ЯЗАЛЬНЕ ПРАВОВІДНОШЕННЯ

Зобов'язання — це взаємовідносини учасників економічного обігу (товарообміну), врегульовані нормами зобов'язального права, тобто один із

різновидів цивільних правовідносин, зміст якого становлять певні права й обов'язки його учасників. Цим зобов'язання відрізняється від неюридичних (а саме — політичних, моральних та інших зобов'язань), що не мають підтримки держави і тому не містять прав і обов'язків. Примусовою силою держава не підтримує, наприклад, зобов'язання не вживати спиртних напоїв.

Разом з тим зобов'язання як цивільне правовідношення необхідно відрізнити від правовідношень інших галузей права, в основному публічно-правових. Так, обов'язок сплачувати податки хоча і є майновим, але до його реалізації неможливо застосувати норми зобов'язального права. При примусовому виконанні цього обов'язку використовується метод влади і підкорення, що є нехарактерним як для зобов'язального, так і загалом цивільного права.

Зобов'язання є одним з різновидів цивільних правовідносин. Оскільки зобов'язання оформлюють процес товарообміну, вони належать до групи майнових правовідносин і відрізняються від правовідносин немайнового характеру, які із-за цього не можуть набувати форм зобов'язань. Так, наприклад, не може існувати зобов'язань для захисту честі і гідності.

Водночас зобов'язання відрізняються від інших майнових цивільних правовідносин — речових, що опосередковують приналежність матеріальних і нематеріальних благ. За своєю юридичною природою вони є абсолютними, оскільки у них певним уповноваженим особам протистоїть необмежене коло осіб, які зобов'язані утримуватися від неправомірних посягань на чуже майно і не заважати уповноваженим особам здійснювати їх права.

Зобов'язання оформлюють економічний обмін у правову форму і являють собою типові відносні правовідносини, що характеризуються чітким суб'єктним складом.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

1. Зобов'язання — це взаємовідносини учасників економічного обігу (товарообміну), врегульовані нормами зобов'язального права, тобто один із різновидів цивільних правовідносин, зміст якого становлять певні права й обов'язки його учасників.

2. Зобов'язання є одним з різновидів цивільних правовідносин. Оскільки зобов'язання оформлюють процес товарообміну, вони належать до групи майнових правовідносин і відрізняються від правовідносин немайнового характеру, які із-за цього не можуть набувати форм зобов'язань.

3. Зобов'язання оформлюють економічний обмін у правову форму і являють собою типові відносні правовідносини, що характеризуються чітким суб'єктним складом.

ІІІ. ПИТАННЯ

ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Зобов'язання, як і інші правовідносини, виникають з юридичних фактів, що в зобов'язальному праві мають назву підстав виникнення зобов'язань. У разі,

якщо певна підстава не передбачена цивільним законом, зобов'язальне правовідношення не виникає. Зобов'язання виникають із договорів та інших правочинів, передбачених законом, а також із договорів та інших правочинів, що не передбачені, проте не суперечать закону. Договір — це найбільш поширена підстава виникнення зобов'язання. У законодавчих системах деяких країн ці два поняття є ідентичними. Так, у ЦК Франції ці поняття використовуються як тотожні. Договірні зобов'язання становлять основну частину зобов'язань взагалі. При цьому йдеться не лише про договори з виконання робіт, передачі майна або надання послуг, а й про цесію майнових прав.

Зобов'язання виникають також і з односторонніх угод. У цих випадках суб'єкт шляхом одностороннього волевиявлення або розпоряджається своїм правом, або бере на себе суб'єктивний обов'язок, наділяючи тим самим іншу сторону відповідним суб'єктивним правом. Прикладом такої односторонньої угоди може бути публічна обіцянка винагороди.

Зобов'язання можуть виникати внаслідок адміністративних актів (актів органів державної влади та місцевого самоврядування — ч. 4 ст. 11 ЦК України). Ця підстава виникнення зобов'язання певним чином втратила свої позиції. Зобов'язань, що мають таку підставу, на сьогодні не так вже й багато, але такі приклади існують. Так, укладенню договору оренди нежитлового приміщення, що належить до власності територіальної громади, передує рішення цієї громади. Надання державного житла здійснюється на підставі ордеру, після якого житлово-експлуатаційна контора укладає з наймачем договір найму житлового приміщення.

Закон окремо вирізняє таку підставу виникнення зобов'язань, як рішення суду, що раніше не вирізнялося окремо (ч. 5 ст. 11 ЦК України). Так, рішення суду про вилучення у власника культурних цінностей, що безхазяйне утримуються, породжує зобов'язання щодо викупу їх державою або реалізації з прилюдних торгів.

Зобов'язання виникають внаслідок заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі (п. 3 ч. 2 ст. 11 ЦК України). Зобов'язання має ґрунтуватися на засадах добросовісності, розумності та справедливості (ч. 3 ст. 509 ЦК України).

У випадках, передбачених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події (ч. 6 ст. 11 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. Зобов'язання, як і інші правовідносини, виникають з юридичних фактів, що в зобов'язальному праві мають назву підстав виникнення зобов'язань.
2. Договір — це найбільш поширена підстава виникнення зобов'язання.
3. Зобов'язання виникають також і з односторонніх правочинів. У цих випадках суб'єкт шляхом одностороннього волевиявлення або розпоряджається

своїм правом, або бере на себе суб'єктивний обов'язок, наділяючи тим самим іншу сторону відповідним суб'єктивним правом.

4. Zobов'язальні правовідносини виникають не лише з підстав, прямо передбачених законом, а й з підстав, що не суперечать йому, а породжують цивільні права й обов'язки згідно із загальними підставами виникнення цивільних прав та обов'язків.

5. Zobов'язання можуть виникати внаслідок адміністративних актів (актів органів державної влади та місцевого самоврядування).

6. Закон окремо вирізняє таку підставу виникнення zobов'язань, як рішення суду, що раніше не вирізнялося окремо.

7. Zobов'язання виникають внаслідок заподіяння майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі.

8. У випадках, передбачених актами цивільного законодавства або договором, підставою виникнення цивільних прав та обов'язків може бути настання або ненастання певної події.

IV . ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗНАЧЕННЯ ДОГОВОРУ

Втілення спільного волевиявлення сторін договору можливе лише за умови забезпечення свободи договору як принципу, що гарантує відсутність зовнішнього впливу на його учасників. ЦК України закріпив принцип свободи договору, що був відсутній у цивільному праві за радянських часів, оскільки тоді більшість договорів між підприємствами не мали характеру вільного волевиявлення, а базувалися на адміністративних актах, актах планування тощо.

Принцип свободи договору, закріплений ст. 627 ЦК України, означає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості. Відповідно до положень ст. 6 ЦК України, яка визначає, що сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства; вони мають право врегулювати у договорі, передбаченому актами цивільного законодавства, свої відносини, не врегульовані цими актами; сторони у договорі можуть також відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати відносини на свій розсуд; сторони у договорі не можуть відступити від положень актів цивільного законодавства, якщо в цих актах прямо вказано про це, а також у разі, якщо обов'язковість для сторін положень актів цивільного законодавства випливає з їх змісту або із суті відносин між сторонами.

Слід зазначити, що свободу договору не можна ототожнювати з уседозволеністю, з правом вважати себе вільним від zobов'язань, накладених договором. ЦК України у ст. 629 встановлює, що договір є обов'язковим для виконання сторонами.

Важко переоцінити значення договору, оскільки через нього забезпечується цивільний, товарно-грошовий оборот у суспільстві, він втілює у собі динаміку цивільно-правових відносин. Через договір забезпечується задоволення інтересів учасників обороту, оскільки економічний інтерес однієї сторони може бути забезпечений задоволенням інтересу другої сторони. Саме тому договір, що базується на взаємній зацікавленості сторін, забезпечує розвиток цивільного обороту та економіки, що виявилось не під силу командно-адміністративній економіці. Унікальність договору як правового явища полягає у тому, що договір як спільне волевиявлення сторін, домовленість власне приватних осіб набуває характеру норми права, що забезпечується примусовою силою держави, і в свою чергу надає організованості, порядку і сталості економічним відносинам.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. У широкому значенні договір можна розглядати в трьох аспектах: як підставу виникнення правовідносин, як власне правовідношення, що виникло з цієї підстави, і як форму, що приймає відповідне правовідношення.
2. Договір — найбільш поширений вид правочинів.
3. Принцип свободи договору, закріплений ст. 627 ЦК України, означає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.
4. Унікальність договору як правового явища полягає у тому, що договір як спільне волевиявлення сторін, домовленість власне приватних осіб набуває характеру норми права, що забезпечується примусовою силою держави, і в свою чергу надає організованості, порядку і сталості економічним відносинам.

V. ПИТАННЯ ВИДИ ДОГОВОРІВ

Різноманітність форм та видів договорів вимагає їх певного впорядкування і, отже, класифікації, що здійснюється за різними ознаками. Найважливішою є *класифікація* за такими ознаками:

- розподіл обов'язків між сторонами (односторонні та двосторонні);
- наявність зустрічного відшкодування (відплатні та безоплатні);
- момент виникнення договору (реальні та консенсуальні).

Розрізняють також: договори основні і додаткові; основні та попередні; договори, укладені на користь контрагентів та на користь третіх осіб; договори речові та зобов'язальні тощо.

Певна класифікація за правовими наслідками здійснюється на такі групи договорів, як: договори про передачу майна у власність чи інше речове право (купівля-продаж, міна, дарування тощо); договори про передачу майна у тимчасове користування (оренда, лізинг, прокат тощо); договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); договори на виконання робіт (зокрема підряд); договори на передачу результатів творчої діяльності

(авторські, ліцензійні тощо); договори про спільну діяльність (установчий договір тощо), інші групи договорів, виділені за окремими критеріями.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. Різноманітність форм та видів договорів вимагає їх певного впорядкування і, отже, класифікації, що здійснюється за різними ознаками. Найважливішою є класифікація за такими ознаками: розподіл обов'язків між сторонами (односторонні та двосторонні); наявність зустрічного відшкодування (відплатні та безоплатні); момент виникнення договору (реальні та консенсуальні).

2. Розрізняють також: договори основні і додаткові; основні та попередні; договори, укладені на користь контрагентів та на користь третіх осіб; договори речові та зобов'язальні тощо.

3. Певна класифікація за правовими наслідками здійснюється на такі групи договорів, як: договори про передачу майна у власність чи інше речове право (купівля-продаж, міна, дарування тощо); договори про передачу майна у тимчасове користування (оренда, лізинг, прокат тощо); договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); договори на виконання робіт (зокрема підряд); договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні тощо); договори про спільну діяльність (установчий договір тощо), інші групи договорів, виділені за окремими критеріями.

VI. ПИТАННЯ ЗМІСТ ДОГОВОРУ

Зміст договору становлять умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства. Власне, це ті умови, на яких сторони погодилися виконувати договір.

Сторони мають право укласти договір, в якому є елементи різних договорів (змішаний договір). До відносин сторін у змішаному договорі застосовуються у відповідних частинах положення актів цивільного законодавства про договори, елементи яких є у змішаному договорі, якщо інше не встановлено договором або не впливає із суті змішаного договору.

Договором може бути встановлено, що його окремі умови визначаються відповідно до типових умов договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку.

Якщо у договорі відсутнє посилання на типові умови, такі умови можуть застосовуватись як звичай ділового обороту відповідно до ст. 7 ЦК України.

Відповідно до ст. 638 ЦК України договір вважається укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору.

Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

Ціна у договорі встановлюється за домовленістю сторін.

Строком договору є час, протягом якого сторони можуть здійснити свої права і виконати свої обов'язки відповідно до договору. За загальним правилом договір набирає чинності з моменту його укладення.

Істотними закон визначає ті умови, на внесенні яких до договору наполягає сторона договору.

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

1. Зміст договору становлять умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

2. Істотними є умови, що формують договір у цілому та його окремі види. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

VII. ПИТАННЯ

УКЛАДАННЯ, ЗМІНА І РОЗІРВАННЯ ДОГОВОРУ

Укладення договору як спільного юридичного акта його учасників, погодження між ними умов договору відбувається у два етапи:

- 1) внесення пропозиції однією стороною укласти договір (оферти);
- 2) прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

Офертою визнається лише така пропозиція про укладення договору, яка, по-перше, містить істотні умови договору; по-друге, підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття, і, по-третє, адресована певній особі чи особам.

Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) має бути повною і безумовною. Акцепт має однозначно висловити свою згоду із запропонованими умовами договору.

Важливим питанням укладення договору є момент, з якого договір вважається укладеним. Відповідно до ст. 640 ЦК України договір вважається укладеним з моменту одержання особою, яка направила пропозицію укласти договір, відповіді про прийняття цієї пропозиції.

Якщо відповідно до акта цивільного законодавства для укладення договору необхідні також передання майна або вчинення іншої дії, договір є укладеним з моменту передання відповідного майна або вчинення певної дії.

Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації — з моменту державної реєстрації. Моментом укладення угод на відкритих торгах вважається удар молотка ліцитатора.

Важливе правове значення має і місце укладення договору, оскільки за ним може визначатись і місце належного виконання, інші правові факти.

Договір вважається укладеним у місці проживання фізичної особи або за місцезнаходженням юридичної особи, яка зробила пропозицію укласти договір, якщо інше не встановлено договором.

Вимоги щодо форми договору відповідають загальним правилам щодо вчинення правочинів.

ВИСНОВКИ З СЬОМОГО ПИТАННЯ:

1. Укладення договору як спільного юридичного акта його учасників, погодження між ними умов договору відбувається у два етапи: а) внесення пропозиції однією стороною укласти договір (оферти); б) прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

2. Офертою визнається лише така пропозиція про укладення договору, яка, по-перше, містить істотні умови договору; по-друге, підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття, і, по-третє, адресована певній особі чи особам.

3. Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) має бути повною і безумовною.

4. Основною особливістю біржових угод слід вважати те, що договори на біржі, як правило, мають право укладати лише члени біржі, які за дорученням інших осіб також можуть укладати угоди.

5. Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації — з моменту державної реєстрації.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. У широкому значенні договір можна розглядати в трьох аспектах: як підставу виникнення правовідносин, як власне правовідношення, що виникло з цієї підстави, і як форму, що приймає відповідне правовідношення.

2. Договір — найбільш поширений вид правочинів.

3. Принцип свободи договору, закріплений ст. 627 ЦК України, означає, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

4. Унікальність договору як правового явища полягає у тому, що договір як спільне волевиявлення сторін, домовленість власне приватних осіб набуває характеру норми права, що забезпечується примусовою силою держави, і в свою чергу надає організованості, порядку і сталості економічним відносинам.

5. Різноманітність форм та видів договорів вимагає їх певного впорядкування і, отже, класифікації, що здійснюється за різними ознаками. Найважливішою є класифікація за такими ознаками: розподіл обов'язків між сторонами (односторонні та двосторонні); наявність зустрічного відшкодування

(відплатні та безоплатні); момент виникнення договору (реальні та консенсуальні).

6. Розрізняють також: договори основні і додаткові; основні та попередні; договори, укладені на користь контрагентів та на користь третіх осіб; договори речові та зобов'язальні тощо.

7. Певна класифікація за правовими наслідками здійснюється на такі групи договорів, як: договори про передачу майна у власність чи інше речове право (купівля-продаж, міна, дарування тощо); договори про передачу майна у тимчасове користування (оренда, лізинг, прокат тощо); договори про надання послуг (доручення, комісія, перевезення тощо); договори на виконання робіт (зокрема підряд); договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні тощо); договори про спільну діяльність (установчий договір тощо), інші групи договорів, виділені за окремими критеріями.

8. Зміст договору становлять умови, що визначаються на розсуд сторін і погоджені ними, та умови, що є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

9. Істотними є умови, що формують договір у цілому та його окремі види. Істотними умовами договору є умови про предмет договору, умови, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду, а також усі ті умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди.

10. Укладення договору як спільного юридичного акта його учасників, погодження між ними умов договору відбувається у два етапи: а) внесення пропозиції однією стороною укласти договір (оферти); б) прийняття пропозиції (акцепту) другою стороною.

11. Офертою визнається лише така пропозиція про укладення договору, яка, по-перше, містить істотні умови договору; по-друге, підтверджує намір оферента вважати себе зобов'язаним за договором у разі її прийняття, і, по-третє, адресована певній особі чи особам.

12. Відповідь особи, якій адресована пропозиція укласти договір, про її прийняття (акцепт) має бути повною і безумовною.

13. Основною особливістю біржових угод слід вважати те, що договори на біржі, як правило, мають право укладати лише члени біржі, які за дорученням інших осіб також можуть укладати угоди.

14. Договір, який підлягає нотаріальному посвідченню або державній реєстрації, є укладеним з моменту його нотаріального посвідчення або державної реєстрації, а в разі необхідності і нотаріального посвідчення, і державної реєстрації — з моменту державної реєстрації.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття і різновидів цивільно-правових договорів. Опанування знаннями з даної теми дозволить працівникам поліції розуміти природу договірних зобов'язальних правовідносин, що допоможе з'ясувати якість та характер з'язків між членами суспільства.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: цивільно-правовий договір, односторонні та двосторонні договори, реальні та консенсуальні договори, відплатні та безоплатні договори, оферта, акцепт, тощо.

У результаті вивчення теми здобувачі повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття цивільно-правового договору;
- види договорів,
- зміст договору;
- порядок укладання договорів;
- порядок зміни умов договору;
- підстави припинення цивільно-правових договорів.

Необхідним є формування у здобувачів наступних навичок та вмінь:

- правильно визначати зміст цивільно-правового договору;
- встановити умови дійсності договорів;
- ефективно визначати правові наслідки зміни або розірвання договору.

**ТЕМА 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ
КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ
(2 години)**

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	15
ВСТУП.....	16
1. Поняття й характеристика договору купівлі-продажу.....	17
2. Сторони та зміст договору купівлі-продажу.....	18
3. Договір міни	19
4. Поняття, характеристика й види договору поставки.....	20
5. Поняття, форма та характеристика договору контракції сільськогосподарської продукції	21
ВИСНОВКИ З ТЕМИ:	180

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 816 с.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К.: «ВД» Дакор», 2013. – 672 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.ІІ. – 1120 с.
5. Цивільне право: посібник для підготовки до іспиту / Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. – Видання третє, перероблене та доповнене. – Ч ІІ. – Х.: Одиссей, 2013. – 256 с.
6. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем / За ред. Є.О. Мічуріна. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2013. – 464 с.
7. Цивільне право України: Договірні та не договірні зобов'язання: [підручник] / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
8. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданника. – 4-те вид., стереотипне. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.
9. Цивільне право України: Загальна частина / За ред. професорів І.А. Бірюкова і О.Ю. Заїки. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.
10. Актуальні питання прикладної цивілістики у сфері складання процесуальних документів. Науково-практичний посібник; [за заг. ред. д.ю.н., професора М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2015. – 814 с.

11. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [текст] / За заг. ред. Бобрика В.І. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 784 с.

12. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР.— 1991.— №30.— Ст. 379 (редакція відбудеться 01.01.2016)

13. Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності: Закон України від 23.12.1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. - N 5-6. - ст. 44.

14. Про реалізацію окремих положень Закону України “Про захист прав споживачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 березня 1994 року № 172 // www.rada.gov.ua

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

сформувати в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфічні риси договірних зобов'язань у сфері купівлі-продажу шляхом аналізу окремих складових елементів цього інституту права: договору купівлі-продажу, договору міни, договору поставки, договору контракції сільськогосподарської продукції.

ВСТУП

Договори щодо передачі майна у власність - це такі договори, що опосередковують не тільки виникнення відповідних зобов'язань між учасниками, але і **відчуження майна**, тобто зміну носіїв юридичного титулу власності. Дану групу договорів формують зобов'язання, що оформляють перехід речей від одних власників до інших: купівля-продаж, міна, постачання, контракція, енергопостачання, довічного утримання, дарування.

Серед застосовуваних у цивільному обороті різноманітних зобов'язань на перше місце, звичайно, ставляться зобов'язання про оплатне передачу майна.

Договір купівлі-продажу опосередковує реалізацію майна в обмін на грошове відшкодування його вартості.

До розглянутої групи зобов'язань відносять також договір міни, оскільки і на його основі відбувається платна реалізація майна. Однак на відміну від купівлі-продажу, що припускає обмін речі на гроші, міна припускає обмін одного майна на інше.

По своєму юридичному змісту договір міни дуже схожий на договір купівлі-продажу. Дійсно, у договорі продажу одна особа виступає як продавець, інша - як покупець, а в договорі міни кожний з його учасників може розглядатися як продавець свого майна і як покупець майна контрагента.

Договір поставки опосередковує грошову реалізацію майна. Але він підлеглий особливому правовому режиму, застосовується у відносинах тільки між суб'єктами підприємницької діяльності.

Договір контракції, викликаючи, як і перераховані договори, оплатну реалізацію майна, відрізняється тим, що може бути укладений лише з приводу сільськогосподарської продукції і тільки у відносинах між заготівельними

організаціями, з одного боку, і виробниками сільськогосподарської продукції (сільськогосподарськими підприємствами) - з іншої. Ця обставина наклала такий відбиток на правове регулювання подібного роду відносин, що вони виділилися в особливий договір, що не збігається ні з постачанням, ні з купівлею-продажем.

Договір газу чи енергопостачання припускає оплатне відчуження такого специфічного об'єкта цивільного права як газ чи енергія. Однак в окремий вид цей договір виділений не тільки в силу специфіки відчужуваної речі, але і завдяки тому, що постачання відбувається тільки через приєднану мережу, а це відрізняє його від купівлі-продажу, постачання, інших договорів.

І. ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ Й ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

За **договором купівлі-продажу** одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 655 ЦК України).

Правова мета договору купівлі-продажу - перехід права власності від однієї особи до іншої.

Юридична характеристика. Договір купівлі продажу є двостороннім, оплатним, реальним або консенсуальним.

Двобічність полягає в тому, що кожний з контрагентів має права й обов'язки одночасно: продавець має право одержати зазначену суму, але зобов'язаний передати річ покупцю, а покупець відповідно навпаки.

Сплатність полягає в тому, що кожний з контрагентів уповноважений перед іншою стороною на зустрічне задоволення: продавець у вигляді покупної ціни, покупець - у вигляді проданої речі.

Консенсуальність полягає в тому, що права й обов'язки у сторін виникають з моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору. З цього моменту сторони лише приймають на себе обов'язки по передачі майна і сплаті грошей.

Істотні умови договору купівлі-продажу - це ті умови, при не досягненні згоди за якими договір вважається не укладеним. До таких відноситься предмет договору і ціна. Можуть бути й інші, за заявою сторони з приводу яких повинно бути досягнуто згоди.

Характеристики предмету договору купівлі продажу:

1. Кількість товару (ст. 669 ЦК України).
2. Асортимент товару - співвідношенні товарів за видами, моделями, розмірами, кольорами або іншими ознаками (ст. 671 ЦК України).
3. Якість товару (673 ЦК України).
4. Комплектність товару (682 ЦК України).

Ціна - визначена грошова сума, що сплачується покупцем за отриману від продавця річ.

Якщо ціну встановлено залежно від ваги товару, вона визначається за вагою нетто, якщо інше не встановлено договором купівлі-продажу.

Ст. 632 ЦК встановлює **правила обчислення ціни в договорах.**

До форми договорів купівлі продажу застосовуються вимоги передбачені ст. ст. 206-208 ЦК України.

Крім того законодавством встановлюються правила укладення окремих різновидів договорів купівлі продажу:

1. Договір купівлі-продажу земельної ділянки.
2. Договір купівлі-продажу єдиного майнового комплексу.
3. Договір купівлі-продажу житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна **укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації.**

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

2. Правова мета договору купівлі-продажу - перехід права власності від однієї особи до іншої.

3. Договір купівлі продажу є двостороннім, оплатним, реальним або консенсуальним.

4. Істотними умовами договору купівлі-продажу є предмет та ціна.

II. ПИТАННЯ

СТОРОНИ ТА ЗМІСТ ДОГОВОРУ КУПІВЛІ-ПРОДАЖУ

Суб'єктами договору є продавець і покупець. Ними можуть бути фізичні, юридичні особи, держава.

Продавцем може виступати тільки власник речі, що діє безпосередньо або через представника. Виключення в даному випадку складає продаж майна в силу судового рішення, заставного майна, що не вимагалось за договором побутового замовлення, не витребувані речі в транспорті, інші випадки передбачені чинним законодавством.

Покупцем за загальним правилом може бути будь-яка дієздатна особа. Для придбання майна, обмеженого в обороті, покупець повинен буде одержати відповідний дозвіл на придбання такого майна.

Основні обов'язки продавця:

1. Передати покупцю продане майно.
2. Попередити покупця про права третіх осіб на товар.
3. Зберігати проданий товар.
4. Передати товар належної якості.
5. Передати товар належної кількості, асортименту і комплектації.
6. Передати товар у строк, установлений в договорі.

Основні обов'язки покупця:

1. Оплатити куплений товар (належна сума, валюта та строк).

2. Прийняти куплений товар.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

1. Продавцем може виступати тільки власник речі, що діє безпосередньо або через представника. Виключення в даному випадку складає продаж майна в силу судового рішення, заставного майна, що не вимагалось за договором побутового замовлення, не витребувані речі в транспорті, інші випадки передбачені чинним законодавством.

2. Покупцем за загальним правилом може бути будь-яка дієздатна особа.

ІІІ. ПИТАННЯ ДОГОВІР МІНИ

Законодавством передбачено, що за **договором міни (бартеру)** кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар (ст. 715 ЦК України).

Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який вона передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін.

Правова мета - перехід права власності.

Юридична характеристика. Договір міни є консенсуальним, тому що права й обов'язки сторін виникають із моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору; сплатним, оскільки припускає зустрічне надання (один товар обмінюється на інший); двостороннім, а значить припускає, що права й обов'язки однієї сторони відповідають правам і обов'язкам іншої сторони.

Істотні умови договору - предмет. Це єдина істотна умова. Обмінюваним майном можуть бути:

- будь-які речі, крім тих, котрі вилучені з обороту.
- обмін майна на роботи (послуги).

Ціна договору міни - це вартість кожного із зустрічних представлень.

Сторони договору міни - покупець і продавець.

Форма договору міни. До неї пред'являють ті ж вимоги, що і до договору закупівлі-продажу.

Зміст договору. Необхідно відзначити, що обов'язку учасників договору міни, однакові для обох сторін. Основний обов'язок продавця - це передача речі у власність покупцю. При цьому передбачається, що кожна зі сторін самостійно несе витрати по передачі й прийняттю відповідного майна.

Різновидом міни є *бартер*. *Особливістю* бартеру є те, що він нерозривно зв'язаний з підприємницькою діяльністю і, в основному, застосовується в зовнішньоекономічній діяльності.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.

2. Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який вона передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін.

3. Договір міни є консенсуальним, тому що права й обов'язки сторін виникають із моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору; сплатним, оскільки припускає зустрічне надання (один товар обмінюється на інший); двостороннім, а значить припускає, що права й обов'язки однієї сторони відповідають правам і обов'язкам іншої сторони.

4. Істотні умови договору - предмет. Це єдина істотна умова.

5. Особливістю бартеру є те, що він нерозривно зв'язаний з підприємницькою діяльністю і, в основному, застосовується в зовнішньоекономічній діяльності.

ІV. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА Й ВИДИ ДОГОВОРУ ПОСТАВКИ

За **договором поставки** продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 712 ЦК України).

Юридична характеристика договору поставки: консенсуальний, двосторонній, оплатний.

Консенсуальним договір поставки є в силу того, що вважається укладеним з моменту досягнення сторонами згоди по всіх істотних умовах.

Оплатним договір поставки є в силу того, що і постачальник і покупець одержують зустрічне надання.

Двостороннім договір поставки є тому, що права й обов'язки мають як постачальник так і покупець.

Істотні умови договору поставки - це предмет, ціна й строк.

Предметом договору поставки є товари призначені для використання у підприємницькій діяльності чи в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім або іншим подібним використанням.

Ціна також є істотною умовою договору поставки. Від ціни товарів (продукції) і її обсягів залежить загальна сума договору. Ціни на продукцію, тари, пакунки встановлюються в порядку, передбаченому чинним законодавством.

До найважливіших умов договору поставки цивільне законодавство відносить *строк* поставки. Прийнято розділяти строки на загальні й окремі (часткові). Загальний строк збігається в цілому зі строком дії договору поставки, а окремі строки визначають поставку продукції частинами, у межах дії строку договору.

Форма й порядок укладення договору.

Договір поставки укладається в письмовій формі, оформлюється як шляхом складання одного документа, підписаного сторонами, так і шляхом обміну листами, телеграмами, телефонограмами тощо, підписаними стороною, що їх направляє.

До договору поставки застосовуються загальні положення про купівлю-

продаж, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає з характеру відносин сторін.

Договори постачання можна розділити на наступні **види**:

а) залежно від основ його укладання - постачання по прямих господарських зв'язках; постачання на підставі планового акта розподілу продукції; постачання на виконання державного замовлення (контракту);

б) у залежності від місця перебування постачальника й покупця - постачання на внутрішньому ринку України (в інше місто чи в межах одного населеного пункту); постачання між галузями й підприємствами країн-учасниць СНД; постачання в зовнішньоекономічному обороті;

в) у залежності від виду предмета договору поставки - постачання продукції виробничо-технічного призначення; постачання товарів народного споживання.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.

2. Юридична характеристика договору поставки: консенсуальний, двосторонній, оплатний.

3. Істотні умови договору поставки - це предмет, ціна й строк.

4. Договори постачання можна розділити на наступні види: а) у залежності від основ його укладання - постачання по прямих господарських зв'язках; постачання на підставі планового акта розподілу продукції; постачання у виконання державного замовлення (контракту); б) у залежності від місця перебування постачальника й покупця - постачання на внутрішньому ринку України (в інше місто чи в межах одного населеного пункту); постачання між галузями й підприємствами країн-учасниць СНД; постачання в зовнішньоекономічному обороті; в) у залежності від виду предмета договору поставки - постачання продукції виробничо-технічного призначення; постачання товарів народного споживання.

V. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ, ФОРМА ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КОНТРАКТАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

За **договором контрактації** сільськогосподарської продукції виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору (ст. 713 ЦК України).

До договору контрактації застосовуються загальні положення про купівлю-продаж та положення про договір поставки, якщо інше не встановлено

договором або законом, оскільки договір контрактації по предмету і змісту договору близький до договору поставки та купівлі-продажу. Основну роль в регулюванні договору контрактації відіграє ст. 713 ЦК України.

Сторонами договору контрактації — продавцем (виробником продукції) і заготівником (контрактантом) є підприємці. Виробником продукції виступають комерційні юридичні особи, які вирощують (виробляють) таку продукцію, — господарчі товариства, виробничі кооперативи, громадяни, які займаються цим видом підприємницької діяльності. Заготівниками також є особи які займаються підприємницькою діяльністю.

Предметом договору контрактації сільгосппродукції є: зерно, овочі, фрукти, молоко, птиця та інша продукція, яка визначається родовими ознаками.

Юридична характеристика. Договір контрактації — консенсуальний, оплатний, двосторонній.

Форма договору. Договір контрактації за загальним правилом укладається в письмовій формі.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. За договором контрактації сільськогосподарської продукції виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

2. Сторонами договору контрактації — продавцем (виробником продукції) і заготівником (контрактантом) є підприємці. Виробником продукції виступають комерційні юридичні особи, які вирощують (виробляють) таку продукцію, — господарчі товариства, виробничі кооперативи, громадяни, які займаються цим видом підприємницької діяльності. Заготівниками також є особи які займаються підприємницькою діяльністю. Ними можуть бути як комерційні організації, так і фізичні особи як суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють закупку сільгосппродукції для переробки або продажу.

3. Предметом договору контрактації сільгосппродукції є: зерно, овочі, фрукти, молоко, птиця та інша продукція, яка визначається родовими ознаками.

4. Договір контрактації — консенсуальний, оплатний, двосторонній.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. За договором купівлі-продажу одна сторона (продавець) передає або зобов'язується передати майно (товар) у власність другій стороні (покупцеві), а покупець приймає або зобов'язується прийняти майно (товар) і сплатити за нього певну грошову суму.

2. Правова мета договору купівлі-продажу - перехід права власності від однієї особи до іншої.

3. Договір купівлі продажу є двостороннім, оплатним, реальним або консенсуальним.
4. Істотними умовами договору купівлі-продажу є предмет та ціна.
5. Продавцем може виступати тільки власник речі, що діє безпосередньо або через представника. Виключення в даному випадку складає продаж майна в силу судового рішення, заставного майна, що не вимагалось за договором побутового замовлення, не витребувані речі в транспорті, інші випадки передбачені чинним законодавством.
6. Покупцем за загальним правилом може бути будь-яка дієздатна особа.
7. За договором міни (бартеру) кожна із сторін зобов'язується передати другій стороні у власність один товар в обмін на інший товар.
8. Кожна із сторін договору міни є продавцем того товару, який вона передає в обмін, і покупцем товару, який вона одержує взамін.
9. Договір міни є консенсуальним, тому що права й обов'язки сторін виникають із моменту досягнення згоди за всіма істотними умовами договору; сплатним, оскільки припускає зустрічне надання (один товар обмінюється на інший); двостороннім, а значить припускає, що права й обов'язки однієї сторони відповідають правам і обов'язкам іншої сторони.
10. Істотні умови договору - предмет. Це єдина істотна умова.
11. Особливістю бартеру є те, що він нерозривно зв'язаний з підприємницькою діяльністю і, в основному, застосовується в зовнішньоекономічній діяльності.
12. За договором поставки продавець (постачальник), який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується передати у встановлений строк (строки) товар у власність покупця для використання його у підприємницькій діяльності або в інших цілях, не пов'язаних з особистим, сімейним, домашнім іншим подібним використанням, а покупець зобов'язується прийняти товар і сплатити за нього певну грошову суму.
13. Юридична характеристика договору поставки: консенсуальний, двосторонній, оплатний.
14. Істотні умови договору поставки - це предмет, ціна й строк.
15. Договори постачання можна розділити на наступні види: а) у залежності від основ його укладання - постачання по прямих господарських зв'язках; постачання на підставі планового акта розподілу продукції; постачання у виконання державного замовлення (контракту); б) у залежності від місця перебування постачальника й покупця - постачання на внутрішньому ринку України (в інше місто чи в межах одного населеного пункту); постачання між галузями й підприємствами країн-учасниць СНД; постачання в зовнішньоекономічному обороті; в) у залежності від виду предмета договору поставки - постачання продукції виробничо-технічного призначення; постачання товарів народного споживання.
16. За договором контрактації сільськогосподарської продукції виробник сільськогосподарської продукції зобов'язується виробити визначену договором сільськогосподарську продукцію і передати її у власність заготівельникові (контрактанту) або визначеному ним одержувачеві, а

заготівельник зобов'язується прийняти цю продукцію та оплатити її за встановленими цінами відповідно до умов договору.

17. Сторонами договору контрактації — продавцем (виробником продукції) і заготівником (контрактантом) є підприємці. Предметом договору контрактації сільгосппродукції є: зерно, овочі, фрукти, молоко, птиця та інша продукція, яка визначається родовими ознаками.

18. Договір контрактації — консенсуальний, оплатний, двосторонній.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття та значення договору купівлі-продажу, форми договору, сторін у договорі купівлі-продажу, предмету і ціни як істотних умов договору купівлі-продажу, прав та обов'язків продавця і покупця, що необхідно у діяльності поліції при закупівлі матеріального забезпечення.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: поняття та значення договору купівлі-продажу, форма договору, сторони у договорі купівлі-продажу, предмет, ціна, кількість товару, асортимент товару, якість товару, гарантійний строк, строк придатності товару, комплектність товару, комплект товару.

У результаті вивчення теми здобувачі повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття та значення договору купівлі-продажу;
- форму укладання договору;
- види договору купівлі-продажу;
- права та обов'язки продавця і покупця.

Необхідним є формування у здобувачів наступних навичок та вмінь:

- правильно обчислити гарантійні строки, строки виявлення недоліків і пред'явлення вимоги у зв'язку з недоліками проданого товару, строки позовної давності;

- ефективно визначати правові наслідки передання товару з порушенням вимоги про тару та (або) упаковку.

ТЕМА 3. ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ). ДОГОВІР ПОЗИЧКИ (2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	38
ВСТУП.....	39
1. Загальні положення про договір найму (оренди)	40
2. Права та обов'язки сторін за договором найму.....	43
3. Припинення договору найму	46
4. Загальна характеристика окремих різновидів договору найму (оренди).....	47
5. Загальна характеристика договору позички	51
ВИСНОВКИ З ТЕМИ:	55

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 816 с.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К.: «ВД» Дакор», 2013. – 672 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.ІІ. – 1120 с.
5. Цивільне право: посібник для підготовки до іспиту / Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. – Видання третє, перероблене та доповнене. – Ч ІІ. – Х.: Одиссей, 2013. – 256 с.
6. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем / За ред. Є.О. Мічуріна. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2013. – 464 с.
7. Цивільне право України: Договірні та не договірні зобов'язання: [підручник] / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, Ю.О. Заїка та ін.; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 496 с.
8. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданника. – 4-те вид., стереотипне. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.
9. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [текст] / За заг. ред. Бобрика В.І. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 784 с.
10. Про фінансовий лізинг: Закон України від 16.12.1997 р.// Офіційний вісник України.— 1998.— №1.— Ст.8.
11. Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 10.04.1992 р.// Відомості Верховної Ради України. – 1992. - N 30. - ст. 416.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

сформувати в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфічні риси таких різновидів договірних зобов'язань про передання майна в користування як договір найму (оренди) та договір позики шляхом аналізу визначення понять вказаних договорів; проведення юридичної характеристики; аналізу змісту та суб'єктного складу.

ВСТУП

Договір найму є найпоширенішим зобов'язанням з передачі майна у користування. У главі 58 ЦК України врегульовуються відносини з договору найму. Слід зауважити, що у законодавстві та науковій літературі поряд з терміном «найом» широко вживаються терміни «оренда», «лізинг», «прокат», якими позначають однотипні за своєю юридичною природою договори, кожен з яких має певні особливості, обумовлені предметом найму.

Договір майнового найму відрізняється від інших (суміжних) цивільно-правових договорів такими ознаками:

1) *наймач отримує майно не у власність, а лише у тимчасове користування.* Цим договір майнового найму відрізняється від договорів купівлі-продажу, міни, дарування, за якими одержувач майна стає його власником. Крім цього, оскільки користування майном за їм договором найму є тимчасовим, після закінчення строку договору або у разі його дострокового розірвання наймач зобов'язаний повернути майно у тому самому стані, в якому він його одержав;

2) оскільки надане наймачеві майно підлягає поверненню, *предметом договору найму* можуть бути:

— річ, що визначена індивідуальними ознаками і зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні, тобто неспоживна річ. Законом можуть бути встановлені види майна, що не можуть бути предметом договору найму. Особливості найму окремих видів майна встановлюються нормами ЦК України та іншими законами;

— майнові права, наприклад земельні паї;

— підприємство як єдиний майновий комплекс (ст. 191 ЦК України).

Особливості оренди окремих видів майна можуть встановлюватися законами. Так, Закон України «Про оренду державного та комунального майна» регулює порядок оренди майна цих видів власності. Відповідно до ст. 4 цього Закону об'єктом такого договору можуть бути цілісні майнові комплекси, їх структурних підрозділів. Ця сама стаття у ч.2 визначає майно, яке не може бути об'єктом оренди, відносячи до нього таке: цілісні майнові комплекси державних підприємств, їх структурних підрозділів (філій, цехів, дільниць), цілісні майнові комплекси казенних підприємств тощо.

Особливості оренди водних об'єктів регулюються Водним кодексом України. Так, відповідно до ст. 51 цього Кодексу у користування на умовах оренди водні об'єкти (їх частини) місцевого значення та ставки, що перебувають у басейнах річок загальнодержавного значення, можуть

надаватися водокористувачам лише для риборозведення, виробництва сільськогосподарської і промислової продукції, а також у лікувальних та оздоровчих цілях.

Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» встановлює, що передача військового майна в оренду юридичним і фізичним особам здійснюється виключно на конкурсній основі з урахуванням необхідності підтримання на належному рівні бойової та мобілізаційної готовності. Умови та порядок проведення конкурсів визначаються Фондом державного майна України за погодженням з Міністерством оборони України (ст. 7 Закону).

I. ПИТАННЯ

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРО ДОГОВІР НАЙМУ (ОРЕНДИ)

За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк (ст. 759 ЦК України).

Договір найму є договором *двостороннім*, оскільки кожна зі сторін цього договору набуває прав і стає взаємно зобов'язаною; *консенсуальним*, оскільки він вважається укладеним внаслідок досягнення між сторонами згоди незалежно від моменту передачі речі.

Відповідно до ст. 762 ЦК України *договір найму є оплатним*. За користування майном з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму.

Договір найму має *тимчасовий характер*, навіть якщо він укладений без зазначення строку, тобто цей договір є *строковим*.

Договір найму укладається на строк, обумовлений сторонами і встановлений договором (ст. 763 ЦК України).

Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.
2. Договір найму (оренди) є двостороннім, оплатним, а також реальним або консенсуальним.
3. До істотних умов договору найму слід віднести предмет, ціну та строк.

II. ПИТАННЯ

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН ЗА ДОГОВОРОМ НАЙМУ

Головним обов'язком наймодавця є надання наймачеві майна у стані, що відповідає умовам договору і призначенню майна. Цьому обов'язку наймодавця кореспондує суб'єктивне право наймача вимагати надання йому саме того індивідуально визначеного майна, яке зазначене у договорі.

Не передання майна наймачеві спричиняє певні правові наслідки передбачені ст. 766 ЦК України.

Відповідно до ст. 767 ЦК України наймодавець зобов'язаний передати наймачеві річ у комплекті й у стані, що відповідають умовам договору найму та її призначенню. Крім цього, наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею.

Права третіх осіб на річ, передану у найом (ст. 769 ЦК України). Передання речі у найом не припиняє та не змінює прав на неї третіх осіб, зокрема права застави.

Наймач може поліпшити річ, яка є предметом договору найму, лише за згодою наймодавця (ст. 778 ЦК України).

Наслідком *погіршення речі, переданої у найом*, є зобов'язання наймача усунути погіршення речі, які сталися з його вини (ст. 779 ЦК України).

У разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати відшкодування завданих йому збитків.

Наймач не відповідає за погіршення речі, якщо це сталося внаслідок нормального її зношення або упущень наймодавця.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

1. Головним обов'язком наймодавця є надання наймачеві майна у стані, що відповідає умовам договору і призначенню майна. Цьому обов'язку наймодавця кореспондує суб'єктивне право наймача вимагати надання йому саме того індивідуально визначеного майна, яке зазначене у договорі.

2. Наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею.

3. Передання речі у найом не припиняє та не змінює прав на неї третіх осіб, зокрема права застави.

ІІІ. ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ

Договір найму припиняється у разі смерті фізичної особи — наймача, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 781 ЦК України).

Договір найму припиняється у разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем.

Наймодавець має право відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд (ст. 782 ЦК України).

У разі відмови наймодавця від договору найму договір є розірваним з моменту одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору.

Наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- 1) наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі;
- 2) наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі;
- 3) наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі;
- 4) наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача (ст. 783 ЦК України).

Наймач має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- 1) наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі;
- 2) наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі (ст. 784 ЦК України).

У разі припинення договору найму наймач зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі.

Якщо наймач не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення (ст. 785 ЦК України).

До вимог про відшкодування збитків у зв'язку з пошкодженням речі, яка була передана у користування наймачеві, а також до вимог про відшкодування витрат на поліпшення речі застосовується позовна давність в один рік.

Перебіг позовної давності щодо вимог наймодавця починається з моменту повернення речі наймачем, а щодо вимог наймача — з моменту припинення договору найму (ст. 786 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. Договір найму припиняється у разі смерті фізичної особи — наймача, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Договір найму припиняється у разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем.

3. Наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо: а) наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі; б) наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі; в) наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі; г) наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.

4. Наймач має право вимагати розірвання договору найму, якщо: а) наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі; б) наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

ІV. ПИТАННЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОКРЕМИХ РІЗНОВИДІВ ДОГОВОРУ НАЙМУ (ОРЕНДИ)

Піднайом. Наймач має право за згодою наймодавця передавати наймані речі у користування іншій особі за договором піднайму, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 774 ЦК України).

Прокат — це договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найом, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

Прокат є різновидом договору найму і за своєю правовою природою — договором приєднання. Договір прокату є публічним договором, тобто договором, в якому одна сторона — підприємець взяла на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться (ст. 633 ЦК України).

Предметом договору прокату є рухома річ, яка використовується для задоволення побутових невикробничих потреб (телевізор, холодильник тощо).

Договір прокату має свої особливості щодо надання прав наймачу.

Договір оренди (найму) земельної ділянки

За договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату (ст. 792 ЦК України).

Земельна ділянка може передаватись у найом разом з насадженнями, будівлями, спорудами, водоймами, що знаходяться на ній, або без них.

Відносини щодо найму (оренди) земельної ділянки регулюються ст. 792 ЦК України та Законом України «Про оренду землі».

Найом (оренда) транспортного засобу

Предметом договору найму транспортного засобу можуть бути повітряні, морські, річкові судна, а також наземні самохідні транспортні засоби тощо.

Договором найму транспортного засобу може бути встановлено, що він передається у найом з екіпажем, який його обслуговує. Такий договір називається договором фрахтування.

Порядок передачі в найом окремих транспортних засобів регулюється ст.ст. 798-805 ЦК України. Договір найму транспортного засобу укладається у письмовій формі, а коли учасником такого договору є фізична особа — підлягає нотаріальному посвідченню (ст. 799 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. Наймач має право за згодою наймодавця передавати наймані речі у користування іншій особі за договором піднайму, якщо інше не встановлено договором або законом.

2. Прокат — це договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найом, передає або

зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

3. За договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату.

V. ПИТАННЯ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку (ч. 1 ст. 827 ЦК України).

Договір позички належить до **безоплатних** договорів. Саме ця риса дає можливість відокремити його від договору оренди. Договір позички може бути як **реальним, так і консенсуальним** залежно від того, як сторони визначили порядок його укладення. Якщо сторони встановили, що договір вважатиметься укладеним з моменту передачі речі у користування, договір вважатиметься реальним. Якщо ж момент укладення договору приурочується до досягнення згоди за всіма істотними умовами, маємо консенсуальний договір. Якщо сторони не зазначили в договорі момент укладення, договір треба вважати консенсуальним.

В разі якщо договір позички є консенсуальним, він набуває рис двостороннього договору. Позичкодавець при цьому зобов'язаний передати річ у користування, а користувач — повернути річ протягом визначеного терміну. Якщо при укладенні договору позички застосовується конструкція реального договору, то він є одностороннім, оскільки, передаючи річ у користування, позичкодавець у подальшому має лише права, а користувач — лише обов'язки.

Однією з ознак договору позички є його тривалий характер. Передачею речі юридичний зв'язок між сторонами не закінчується, а лише виникає.

Ч. 3 ст. 827 ЦК України поширює на договір позички норми глави 58 кодексу, яка присвячена врегулюванню орендних відносин.

Найбільш близьким до договору позички є договір майнового найму (оренди).

Відповідно до положень ст. 827 ЦК України сторонами договору позички є позичкодавець та користувач. В їх ролі, як правило, можуть виступати будь-які фізичні та юридичні особи.

Що стосується *об'єкта* договору позички, то незважаючи на те, що ЦК України поширює на відносини позички правила про договори оренди, об'єктом позички можуть бути лише речі, що впливає із визначення цього договору. В іншому правила про об'єкт оренди діють, дозволяючи визначати як об'єкт позички лише індивідуально-визначені неспоживні речі (ч. 1 ст. 760). Проте, як правило, здебільшого у позичку передаються речі, не призначені для комерційного використання.

Договір позички може бути укладений як на визначений *строк*, так і без зазначення строку.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку.
2. Договір позички є безоплатним, реальним або консесуальним і, виходячи з цього, одностороннім або двостороннім.
3. Істотними умовами договору виступають предмет і строк.
4. Сторонами в договорі позички виступають позичкодавець і користувач.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. За договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.
2. Договір найму (оренди) є двостороннім, оплатним, а також реальним або консесуальним.
3. До істотних умов договору найму слід віднести предмет, ціну та строк.
4. Головним обов'язком наймодавця є надання наймачеві майна у стані, що відповідає умовам договору і призначенню майна. Цьому обов'язку наймодавця кореспондує суб'єктивне право наймача вимагати надання йому саме того індивідуально визначеного майна, яке зазначене у договорі.
5. Наймодавець зобов'язаний попередити наймача про особливі властивості та недоліки речі, які йому відомі і які можуть бути небезпечними для життя, здоров'я, майна наймача чи інших осіб або призвести до пошкодження самої речі під час користування нею.
6. Передання речі у найом не припиняє та не змінює прав на неї третіх осіб, зокрема права застави.
7. Договір найму припиняється у разі смерті фізичної особи — наймача, якщо інше не встановлено договором або законом.
8. Договір найму припиняється у разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем.
9. Наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо:
 - а) наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі;
 - б) наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі;
 - в) наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі;
 - г) наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача.
10. Наймач має право вимагати розірвання договору найму, якщо:
 - а) наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі;
 - б) наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі.

11. Наймач має право за згодою наймодавця передавати наймані речі у користування іншій особі за договором піднайму, якщо інше не встановлено договором або законом.

12. Прокат — це договір, за яким наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найом, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

13. За договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату.

14. За договором позички одна сторона (позичкодавець) безоплатно передає або зобов'язується передати другій стороні (користувачеві) річ для користування протягом встановленого строку.

15. Договір позички є безоплатним, реальним або консесуальним і, виходячи з цього, одностороннім або двостороннім.

16. Істотними умовами договору виступають предмет і строк.

17. Сторонами в договорі позички виступають позичкодавець і користувач.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття договору найму (оренди) та сфери його застосування, сторін у договорі найму (оренди), форми, предмету, ціни та строку договору найму, змісту договору найму (оренди), правового регулювання піднайму, припинення договору найму, право наймодавця на відмову від договору найму (оренди), розірвання договору найму на вимогу наймодавця, розірвання договору найму на вимогу наймача, що необхідно у практичній діяльності правоохоронних органів щодо надання ними в оренду приміщень, тощо.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: договір найму (оренди), договір позички, піднайм, наймодавець, наймач, договір прокату, договір лізингу, розірвання договору, припинення договору.

У результаті вивчення теми здобувачі вищої освіти повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття договору найма (оренди) та договору позички;
- сторони у договорах найму (оренди) та позички;
- обов'язки сторін у разі розірвання або припинення договору найма та договору позички.

Необхідним є формування у здобувачів вищої освіти наступних навичок та вмінь:

- правильно складати договори найму та позички;
- врахувати позовну давність, що застосовується до вимог, що випливають із вищезгаданих договорів;

- визначати форми правового захисту майнових прав при неповерненні речі після закінчення строку користування нею.

ТЕМА № 6. СПАДКОВЕ ПРАВО
(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:.....	35
ВСТУП.....	36
I. ПИТАННЯ.....	37
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПАДКУВАННЯ	37
II. ПИТАННЯ.....	39
ЗАГАЛЬНІ ТА ОСОБЛИВІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗАПОВІДАЧА	39
III. ПИТАННЯ	39
СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ	39
2 години:	
IV. ПИТАННЯ	41
ПРИЙНЯТТЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ.....	41
V. ПИТАННЯ	42
ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ УСИНОВЛЕНИМИ ТА УСИНОВЛЮВАЧАМИ.....	42
VI. ПИТАННЯ	43
СПАДКОВИЙ ДОГОВІР	43
ВИСНОВКИ З ТЕМИ:.....	44
МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ.....	46

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В.І. Борисова (кер. авт. кол.), Л.М. Баранова, Т.І. Бегова та ін.; за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х.: Право, 2012. – Т.2. – 816 с.
2. Харитонов Є.О., Харитонova О.І., Старцев О.В. Цивільне право України: Підручник. – Вид. 3, перероб. і доп. – К.: Істина, 2013. – 808 с.
3. Ромовська З.В. Українське цивільне право. Загальна частина: Академічний курс: Підручник. – 3-тє вид., допов. – К.: «ВД» Дакор», 2013. – 672 с.
4. Цивільне право України (Загальна частина): Навчальний посібник / кол. авт. – К.: «Хай-Тек Прес», 2013. – 432 с. (видання з грифом МОНМС)
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.ІІ. – 1120 с.
6. Цивільне право: посібник для підготовки до іспиту / Є.О. Харитонов, Н.Ю. Голубєва. – Видання третє, перероблене та доповнене. – Ч ІІ. – Х.: Одиссей, 2013. – 256 с.
7. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем / За ред. Є.О. Мічурина. – Вид. 4-те, перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2013. – 464 с.

8. Цивільне право України: Загальна частина: [підручник] / І.А. Бірюков, О.Ю. Заїка, С.С. Бичкова; за ред. І.А. Бірюкова, О.Ю. Заїки. – 3-тє вид., змін. та доповн. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.

9. Цивільне право України. Особлива частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнєцової, Р.А. Майданника. – 4-тє вид., стереотипне. – К.: Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.

10. Цивільне право України: Загальна частина / За ред. професорів І.А. Бірюкова і О.Ю. Заїки. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.

11. Актуальні питання прикладної цивілістики у сфері складання процесуальних документів. Науково-практичний посібник; [за заг. ред. д.ю.н., професора М.М. Ясинка]. – К.: Алерта, 2015. – 814 с.

12. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України. [текст] / За заг. ред. Бобрика В.І. – К.: «Центр учбової літератури», 2016. – 784 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

сформувати в свідомості здобувачів вищої освіти уявлення про специфіку цивільно-правового регулювання суспільних відносин в сфері переходу прав та обов'язків померлої особи до її спадкоємців шляхом визначення поняття та місця спадкового права в системі цивільного права, а також з'ясування основних правил розподілу спадкової маси в залежності від різновиду спадкування – за законом чи за заповітом.

ВСТУП

Спадкове право — це сукупність цивільно-правових норм, які регулюють відносини, що виникають у зв'язку із спадкуванням. Відповідно до ст. 1216 ЦК України *спадкування* — це перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). У законі закріплюється традиційний для цивільного права підхід, згідно з яким до складу спадщини належать усі права та обов'язки спадкодавця. Їх перехід до спадкоємця здійснюється у порядку правонаступництва. Спадкове правонаступництво має універсальний характер. Це означає, що спадкоємець спадкує всі права та обов'язки спадкодавця, за винятком тих, які за своєю природою не можуть бути передані іншій особі. Спадкоємець не може частково прийняти спадщину або частково відмовитися від неї.

Склад спадщини має деякі особливості:

по-перше, у порядку спадкування переходять лише ті права та обов'язки спадкодавця, що належали йому на момент відкриття спадщини і не припинялися внаслідок його смерті. Широко відомим є вислів римських юристів, що ніхто не може перевести більше прав на іншого, ніж він мав би сам;

по-друге, права та обов'язки спадкодавця переходять до правонаступників як єдине ціле з урахуванням усіх забезпечувань та обтягувань. Якщо право спадкодавця було забезпечене, наприклад, заставою, то це забезпечення

переходить і до його правонаступників, які у разі невиконання зобов'язання боржником мають право вимагати звернення стягнення на предмет застави;

по-третє, деякі права та обов'язки особи не входять до складу спадщини і не переходять до правонаступників. Це такі права та обов'язки, що безпосередньо пов'язані з особистістю спадкодавця. Згідно зі ст. 1219 ЦК України до них, зокрема, належать:

- 1) особисті немайнові права;
- 2) право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами;
- 3) право на відшкодування шкоди, завданої каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 4) права на аліменти, пенсію, допомогу або інші виплати, встановлені законом;
- 5) права та обов'язки особи як кредитора або боржника, якщо вони нерозривно пов'язані з його особою й у зв'язку з цим не можуть бути виконані іншою особою (ст. 608 ЦК України).

І. ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СПАДКУВАННЯ

Спадкуванням називається перехід цивільних прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) (ст. 1216 ЦК України). Сукупність правових норм, які регулюють умови і порядок спадкування, складає особливий інститут цивільного права, іменований спадкуванням.

Нормами спадкового права передбачені два види спадкування: за законом і за заповітом. При спадкуванні за законом спадкодавець не виражає свою волю щодо спадщини, і тому воно переходить до тих осіб, коло яких вичерпним чином визначено у законі.

Спадкування ж за заповітом здійснюється відповідно до того розпорядження, що залишив спадкодавець на випадок смерті.

Спадкове праввідношення виникає у випадку смерті громадянина або оголошення його у встановленому порядку померлим.

Виникнення спадкових праввідносин закон пов'язує з відкриттям спадщини. Часом відкриття спадщини визнається день смерті спадкодавця, а при оголошенні особи померлою день вступу в силу рішення суду про оголошення особи померлою (ч.2 ст. 1220 ЦК України). У випадку оголошення померлою особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати загибель від певного нещасного випадку або в зв'язку з винними діями, суд може визнати днем смерті цієї особи день вірогідної смерті (ч.3 ст. 46 ЦК України).

На день відкриття спадщини визначається коло спадкоємців, що закликаються до спадкування, і склад спадкового майна.

Оскільки часом відкриття спадщини визнають саме день смерті громадянина, а не який-небудь інший момент, то особи, що померли в один

день, але в різний час доби, повинні вважатися померлими в один час. Вони не успадковують один після одного.

Місцем відкриття спадщини визнається останнє місце проживання спадкодавця, а якщо воно не відомо, місце перебування нерухомого майна чи основної його частини, а за відсутності нерухомого майна місцезнаходження основної частини рухомого майна (ст. 1221 ЦК України).

Закон надає громадянину право призначити спадкоємця шляхом складання заповіту і розподілити спадкове майно за своїм розсудом, але в межах, встановлених законом.

Заповіт — це розпорядження спадкодавця (заповідача) щодо належного йому майна на випадок своєї смерті, яке складається у встановленій законом формі (ст. 1233 ЦК України).

За своєю юридичною природою заповіт — одностороння угода.

Свобода заповіту обмежена правилами про обов'язкову частку.

Обов'язкова спадкова частка. Спадкоємцями, які мають право на обов'язкову частку, є: неповнолітні, повнолітні непрацездатні діти, непрацездатна вдова (вдівець) та непрацездатні батьки спадкодавця (ст. 1241 ЦК України).

Незалежно від змісту заповіту особи, які мають право на обов'язкову частку у спадщині, успадковують не менш половини частки, яка б переходила б кожному з них при спадкуванні за законом. Правило про обов'язкову частку не поширюється на внески в ощадних установах.

Встановлений законом розмір обов'язкової частки може бути зменшений тільки в судовому порядку за позовом зацікавленої особи на підставі урахування відносин між спадкоємцями і спадкодавцем, які існували за життя останнього, а також інші обставини.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. Спадкуванням називається перехід цивільних прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

2. Нормами спадкового права передбачені два види спадкування: за законом і за заповітом. При спадкуванні за законом спадкодавець не виражає свою волю щодо спадщини, і тому воно переходить до тих осіб, коло яких вичерпним чином визначено у законі.

3. Місцем відкриття спадщини визнається останнє місце проживання спадкодавця, а якщо воно не відомо, місце перебування нерухомого майна чи основної його частини, а за відсутності нерухомого майна місцезнаходження основної частини рухомого майна.

4. Спадкодавцями при спадкуванні, як за законом, так і за заповітом, можуть бути тільки фізичні особи, у тому числі іноземці й особи без громадянства.

5. Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які були живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за

життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин.

II. ПИТАННЯ

ЗАГАЛЬНІ ТА ОСОБЛИВІ РОЗПОРЯДЖЕННЯ ЗАПОВІДАЧА

Заповідач має право визначити обсяг спадщини і заповідати спадкоємцям усі свої права та обов'язки або їх частину. Якщо заповідач поділив у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав (ч. 3 ст. 1236 ЦК України). Це пов'язано з тим, що до складу спадщини включаються як права, так і обов'язки спадкодавця і ніхто із спадкоємців не може спадкувати лише права, залишаючи обов'язки іншим особам. Частина спадщини, що залишилася не охопленою заповітом, спадкується спадкоємцями за законом на загальних підставах.

Крім загальних, заповідач має право зробити у заповіті особливі розпорядження. До них, зокрема, належать:

- 1) заповідальний відказ (легат) (ст. 1237 ЦК України);
- 2) покладення на спадкоємця деяких обов'язків (ст. 1240 ЦК України);
- 3) визначення умови отримання спадщини (ст. 1242 ЦК України);
- 4) підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК України);
- 5) встановлення сервітуту (ст. 1246 ЦК України);
- 6) призначення виконавця заповіту (ст. 1386 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

1. Заповідач має право визначити обсяг спадщини і заповідати спадкоємцям усі свої права та обов'язки або їх частину. Якщо заповідач поділив у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав.

2. Крім загальних, заповідач має право зробити у заповіті особливі розпорядження. До них, зокрема, належать: а) заповідальний відказ (легат) (ст. 1237 ЦК України); б) покладення на спадкоємця деяких обов'язків (ст. 1240 ЦК України); в) визначення умови отримання спадщини (ст. 1242 ЦК України); г) підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК України); д) встановлення сервітуту (ст. 1246 ЦК України); е) призначення виконавця заповіту (ст. 1386 ЦК України).

III. ПИТАННЯ

СПАДКУВАННЯ ЗА ПРАВОМ ПРЕДСТАВЛЕННЯ

Особливим випадком спадкування є спадкування за правом представлення, передбачене ст. 1266 ЦК України.

Суть спадкування за правом представлення полягає в тому, що хоча деякі родичі спадкодавця (його внуки, правнуки, прабаба, прадід, племінники, двоюрідні брати та сестри) не включаються до складу жодної з черг

спадкоємців за законом, про те вони не усуваються повністю від спадкування і за певних умов набувають права спадкування. Спадкоємцями вони виступають, ніби представляючи більш близького родича спадкодавця, який на момент відкриття спадщини помер (звідси й назва - "спадкування за правом представлення").

За правом представлення внуки (правнуки), прабаба, прадід, племінники спадкодавця, двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку, яка належала б їх відповідному родичу, якби він був живий. Тобто це батько чи мати, дід чи баба, брат чи сестра спадкодавця, дядько чи тітка спадкодавця, що повинні були б успадковувати, але померли до відкриття спадщини.

Основні засади спадкування за правом представлення:

- онуки (правнуки) спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім матері, батькові, (бабі, дідові), якби вони були живими на момент відкриття спадщини;

- прабаба, прадід, спадкують ту частку спадщини, яка б належала за законом їхнім дітям (бабі, дідові спадкодавця), якби вони були живими на момент відкриття спадщини;

- племінники спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім батькові, матері (братові або сестрі спадкодавця), якби вони були живими на момент відкриття спадщини;

- двоюрідні брати та сестри спадкодавця спадкують ту частку спадщини, яка належала б за законом їхнім батькові, матері (дядькові та тітці спадкодавця), якби вони були живими на момент відкриття спадщини.

- якщо спадкування за правом представлення здійснюється одночасно кількома особами, частка їхнього померлого родича ділиться між ними порівну.

При спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення.

Онукам і правнукам спадкодавця порівну належить та частка, яка б переходила за законом до їхніх батьків, що померли до відкриття спадщини. Ці правила поширюються на всі випадки спадкування за правом представлення, зазначені у ст. 1266 ЦК України.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

1. Право представлення регулюється ст. 1266 ЦК України і полягає у тому, що деякі родичі спадкодавця (внуки, правнуки, прабаба, прадід, племінники, двоюрідні брати та сестри), які не згадуються в жодній з черг спадкоємців за законом, за певних умов набувають права спадкування.

2. Вищевказані родичі представляють більш близького родича спадкодавця, який на момент відкриття спадщини помер.

3. Частка померлого родича ділиться між спадкоємцями за правом представлення порівну.

4. При спадкуванні по прямій низхідній лінії право представлення діє без обмеження ступеня споріднення.

5. Внуки (правнуки) відповідають за борги спадкодавця, але не відповідають за борги своїх батьків, які померли до відкриття спадщини.

ІV. ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ СПАДЩИНИ

Для прийняття спадщини необхідно, щоб спадкоємець прийняв її протягом **шести місяців** з моменту відкриття спадщини (смерті спадкодавця).

Прийняття спадщини є правом спадкоємця як за законом, так і за заповітом. Не допускається прийняття спадщини під умовою або із застереженнями.

Форма прийняття спадщини залежить від суб'єктного кола спадкоємців та того, чи проживали вони разом із спадкодавцем.

Особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника (ч.3 ст. 1269 ЦК України).

Якщо спадкоємець протягом встановленого законом строку не подав заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори, то вважається, що має місце неприйняття спадщини.

На майно, що переходить за правом спадкоємства до спадкоємців, нотаріусом за місцем відкриття спадщини видається свідоцтво про право на спадщину.

Свідоцтво про право на спадщину не створює ніяких нових прав у спадкоємців на майно, а тільки підтверджує вже існуюче право на нього, бо право на спадкове майно у них виникає з моменту відкриття спадщини.

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям, які прийняли спадщину та виявили бажання отримати його. Спадкоємець, який прийняв спадщину, у складі якої є нерухоме майно, зобов'язаний звернутися до нотаріуса за видачею йому свідоцтва про право на спадщину на нерухоме майно (ч. 1 ст. 1297 ЦК України).

Свідоцтво про право на спадщину видається спадкоємцям після закінчення шести місяців з часу відкриття спадщини. До закінчення строку на прийняття спадщини нотаріус може видати спадкоємцеві дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

Якщо у складі спадщини, яку прийняв спадкоємець, є нерухоме майно, спадкоємець зобов'язаний зареєструвати право на спадщину в органах, які здійснюють державну реєстрацію нерухомого майна (ст. 182 ЦК України).

Право власності на нерухоме майно виникає у спадкоємця з моменту державної реєстрації цього майна.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

1. Для прийняття спадщини необхідно, щоб спадкоємець прийняв її протягом шести місяців з моменту відкриття спадщини (смерті спадкодавця).

2. Для тих спадкоємців, для яких виникнення права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від неї іншими спадкоємцями, встановлюється строк у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття.

3. Форма прийняття спадщини залежить від суб'єктного кола спадкоємців та того, чи проживали вони разом із спадкодавцем.

4. Особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника.

5. Якщо спадкоємець протягом встановленого законом строку не подав заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори, то вважається, що має місце неприйняття спадщини.

6. Свідоцтво про право на спадщину не створює ніяких нових прав у спадкоємців на майно, а тільки підтверджує вже існуюче право на нього, бо право на спадкове майно у них виникає з моменту відкриття спадщини.

V. ПИТАННЯ ОСОБЛИВОСТІ СПАДКУВАННЯ УСИНОВЛЕНИМИ ТА УСИНОВЛЮВАЧАМИ

Спадкування усиновленими та усиновлювачами має особливості.

Хоча такі особи принципово прирівняні до родичів за походженням, однак ЦК України вони не віднесені до жодної черги спадкоємців за законом. Натомість, спеціальна норма (ст. 1260 ЦК України) присвячена спадкуванню усиновленими та усиновлювачами, виокремлюючи їх у окрему категорію спадкоємців.

Усиновлення є юридичним фактом, у силу якого між дитиною й усиновлювачем встановлюються такі правові відносини, які існують між кровними батьками і дітьми. Усиновлені втрачають особисті та майнові права та обов'язки щодо своїх рідних батьків і кровних родичів та набувають їх щодо усиновлювачів та їх родичів.

Усиновлений та його нащадки не спадкують після смерті своїх кровних батьків, інших родичів за походженням по висхідній лінії. І обставини, що може бути однією особою (жінкою або чоловіком) зі збереженням права одним з кровних батьків, визначаються спеціальні правила спадкування на ці випадки. Так, якщо дитина була усиновлена чоловіком, у неї також зберігається кровний зв'язок з матір'ю. У цьому випадку дитина буде спадкувати як після матері, так і після усиновлювача.

Якщо дитина усиновлена тільки одним з подружжя, то вона буде спадкоємцем тільки того з подружжя, хто дав згоду на її усиновлення. Це стосується усиновлювачів та їхніх родичів. Після смерті усиновленого, спадкувати буде тільки той, хто давав згоду на усиновлення.

Закон не передбачає обов'язкової вказівки в актовому записі про народження дитини її усиновлювачів як батьків. На їхнє бажання вони можуть бути записані в книгах записів народжень як батьки усиновленого, але можуть бути зазначені і справжні батьки. Проте на виникнення права на спадкування ці

обставини не впливають, оскільки юридичне значення має сам факт усиновлення.

Рішенням суду про усиновлення може бути збережений правовий зв'язок між усиновленим та його бабою, дідом, братом та сестрою за походженням. Тоді в разі смерті його баби, діда за походженням усиновлений має право на спадкування за правом представлення, тобто він має успадкувати ту частину спадщини, яка належала б за законом його матері, батькові за походженням, якби вони були живими на час відкриття спадщини (ст. 1266 ЦК). У разі смерті брата, сестри за походженням усиновленого, він може закликатися до спадкування як спадкоємець другої черги за законом.

ВИСНОВКИ З П'ЯТОГО ПИТАННЯ:

1. Спеціальна норма (ст. 1260 ЦК України) присвячена спадкуванню усиновленими та усиновлювачами, виокремлюючи їх у окрему категорію спадкоємців.
2. Усиновлення є юридичним фактом, у силу якого між дитиною й усиновлювачем встановлюються такі правові відносини, які існують між кровними батьками і дітьми.
3. Усиновлений та його нащадки не спадкують після смерті своїх кровних батьків, інших родичів за походженням по висхідній лінії.
4. Якщо дитина усиновлена тільки одним з подружжя, то вона буде спадкоємцем тільки того з подружжя, хто дав згоду на її усиновлення.
5. Після смерті усиновленого, спадкувати буде тільки той, хто давав згоду на усиновлення.
6. Юридичне значення має сам факт усиновлення. Закон не передбачає обов'язкової вказівки в актовому записі про народження дитини її усиновлювачів як батьків.
7. Рішенням суду про усиновлення може бути збережений правовий зв'язок між усиновленим та його бабою, дідом, братом та сестрою за походженням. Тоді в разі смерті його баби, діда за походженням усиновлений має право на спадкування за правом представлення

VI. ПИТАННЯ СПАДКОВИЙ ДОГОВІР

Цивільне законодавство передбачає новий різновид договорів — спадковий договір (статті 1302-1308 ЦК України). Відповідно до ст. 1302 ЦК України **за спадковим договором** одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

Відчужувачем за даним договором можуть бути три категорії осіб: подружжя, один із подружжя, інша особа; *набувачем* — дві: фізична та

юридична особи. Якщо набувачем є юридична особа, то виконання дій, обумовлених спадковим договором, очевидно, має бути здійснено його працівниками.

Відповідно до ст. 1305 ЦК України набувач у спадковому договорі може бути зобов'язаний здійснити певну дію як майнового, так і немайнового характеру до відкриття спадщини або після її відкриття.

Спадковий договір може бути розірваний судом за згодою сторін. В односторонньому порядку розірвання договору можливе за рішенням суду — на вимогу відчужувача, у разі невиконання набувачем його розпоряджень, або на вимогу набувача — у разі неможливості виконання ним розпоряджень відчужувача (ст. 1308 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ШОСТОГО ПИТАННЯ:

1. За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

2. Відчужувачем за даним договором можуть бути три категорії осіб: подружжя, один із подружжя, інша особа; набувачем — дві: фізична та юридична особи. Якщо набувачем є юридична особа, то виконання дій, обумовлених спадковим договором, очевидно, має бути здійснено його працівниками.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

1. Спадкуванням називається перехід цивільних прав і обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців).

2. Нормами спадкового права передбачені два види спадкування: за законом і за заповітом. При спадкуванні за законом спадкодавець не виражає свою волю щодо спадщини, і тому воно переходить до тих осіб, коло яких вичерпним чином визначено у законі.

3. Місцем відкриття спадщини визнається останнє місце проживання спадкодавця, а якщо воно не відомо, місце перебування нерухомого майна чи основної його частини, а за відсутності нерухомого майна місцезнаходження основної частини рухомого майна.

4. Спадкодавцями при спадкуванні, як за законом, так і за заповітом, можуть бути тільки фізичні особи, у тому числі іноземці й особи без громадянства.

5. Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які були живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Спадкоємцями за заповітом можуть бути юридичні особи та інші учасники цивільних відносин.

6. Заповідач має право визначити обсяг спадщини і заповідати спадкоємцям усі свої права та обов'язки або їх частину. Якщо заповідач поділив

у заповіті лише свої права, до спадкоємців, яких він призначив, переходить та частина його обов'язків, що є пропорційною до одержаних ними прав.

7. Крім загальних, заповідач має право зробити у заповіті особливі розпорядження. До них, зокрема, належать: а) заповідальний відказ (легат) (ст. 1237 ЦК України); б) покладення на спадкоємця деяких обов'язків (ст. 1240 ЦК України); в) визначення умови отримання спадщини (ст. 1242 ЦК України); г) підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК України); д) встановлення сервітуту (ст. 1246 ЦК України); е) призначення виконавця заповіту (ст. 1386 ЦК України).

8. Для прийняття спадщини необхідно, щоб спадкоємець прийняв її протягом шести місяців з моменту відкриття спадщини (смерті спадкодавця).

9. Для тих спадкоємців, для яких виникнення права на спадкування залежить від неприйняття спадщини або відмови від неї іншими спадкоємцями, встановлюється строк у три місяці з моменту неприйняття іншими спадкоємцями спадщини або відмови від її прийняття.

10. Форма прийняття спадщини залежить від суб'єктного кола спадкоємців та того, чи проживали вони разом із спадкодавцем.

11. Особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право подати заяву про прийняття спадщини без згоди своїх батьків або піклувальника.

12. Якщо спадкоємець протягом встановленого законом строку не подав заяву про прийняття спадщини до нотаріальної контори, то вважається, що має місце неприйняття спадщини.

13. Свідоцтво про право на спадщину не створює ніяких нових прав у спадкоємців на майно, а тільки підтверджує вже існуюче право на нього, бо право на спадкове майно у них виникає з моменту відкриття спадщини.

14. За спадковим договором одна сторона (набувач) зобов'язується виконувати розпорядження другої сторони (відчужувача) і в разі його смерті набуває право власності на майно відчужувача.

15. Відчужувачем за даним договором можуть бути три категорії осіб: подружжя, один із подружжя, інша особа; набувачем — дві: фізична та юридична особи. Якщо набувачем є юридична особа, то виконання дій, обумовлених спадковим договором, очевидно, має бути здійснено його працівниками.

16. Спеціальна норма (ст. 1260 ЦК України) присвячена спадкуванню усиновленими та усиновлювачами, виокремлюючи їх у окрему категорію спадкоємців.

17. Усиновлення є юридичним фактом, у силу якого між дитиною й усиновлювачем встановлюються такі правові відносини, які існують між кровними батьками і дітьми.

18. Усиновлений та його нащадки не спадкують після смерті своїх кровних батьків, інших родичів за походженням по висхідній лінії.

19. Якщо дитина усиновлена тільки одним з подружжя, то вона буде спадкоємцем тільки того з подружжя, хто дав згоду на її усиновлення.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Дана тема вивчається з метою визначення поняття спадкового права. Поняття та значення спадкування, видів спадкування, відкриття спадщини, місця відкриття спадщини, особливості спадкування деяких видів майна, часу відкриття спадщини, спадкоємця, право на спадкування, обов'язків спадкоємців, спадкування за заповітом, заповіту з умовою, заповіту подружжя, підпризначення спадкоємця, спадкування частини спадщини, що не охоплена заповітом, встановлення сервітуту у заповіті, Таємниці заповіту, недійсність заповіту, спадкування за законом, черговості спадкування за законом, оформлення права на спадщину, поняття спадкового договору, сторони у спадковому договорі.

При вивченні теми слід приділити увагу з'ясуванню змісту наступних понять: генеза спадкового права, спадкування, склад спадщини, відкриття спадщини, спадкоємці, заповіт, заповідач, завідавальний відказ, заповіт з умовою, заповіт подружжя, підпризначення спадкоємця, сервітут у заповіті, секретний заповіт, нотаріус, свідки, таємниця заповіту, тлумачення заповіту, недійсність заповіту, черга спадкоємців, спадковий договір.

У результаті вивчення теми здобувачі повинні опанувати наступними знаннями:

- поняття та значення спадкування;
- спадкування за законом та спадкування за заповітом;
- черговість спадкування.

Необхідним є формування у здобувачів наступних навичок та вмінь:

- встановлювати порядок черговості спадкоємців;
- визначати правовий статус зачатої, але ще ненародженої дитини як спадкоємця;
- складати проект заповіту.

**ТЕМА 7. ПОНЯТТЯ ТА СИСТЕМА СІМЕЙНОГО ПРАВА.
СІМЕЙНІ ПРАВОВІДНОСИНИ
(2 години)**

ПЛАН

Рекомендована література.....	76
Вступ	77
1. Поняття та предмет сімейного права	77
2. Метод сімейного права.....	80
3. Основні засади (принципи) сімейного права.....	82
Висновки з теми.....	85

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135
3. Апопій І. В. Сімейне право України : [навч. посіб. для студ. ВНЗ]. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.
4. Боднар Т.В. Сімейне право в системі права України. // Право України. – 2013. – № 1. – С. 129-134.
5. Дякович М. М. Сімейне право України : [навч. посіб.]. – [2-ге вид. випр. та допов.]. – К. : Правова єдність; Алерта; ЦУЛ, 2012. – 552 с.
6. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В. Сімейне право України : [посіб. для підготовки до іспитів]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 160 с.
7. Жилінкова І. В. Зміст шлюбного договору: проблеми законодавства та практики його застосування // Нотаріат для вас. – 2010. – № 9. – С. 23-30.
8. Лепех О. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя / О. Лепех // Право України. – 2013. - № 10. - С. 85-95.
9. Сімейне право України [Текст] : навч. посіб. / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 316 с.
10. Сімейне право [Текст] : навч. посіб. / Шимон Світлана Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 260 с.
11. Сімейне право [Текст] : підручник / [Л. М. Баранова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2012. - 320 с.
12. Сімейне право України : [підруч.] / Харитонов Є. О. – К. : Істина, 2010. – 320 с.
13. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність) [Текст] : навч. посіб. / [Андрусішин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусішина, С. І. Шимон] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - 449 с.

14. Спасибо-Фатеева І. Правові режими спільного майна подружжя / І. Спасибо-Фатеева // Право України. – 2013. – № 10. – С. 77-84.

15. Цивільне та сімейне право: Ч. 1 : [навч.-метод. комплекс] / [уклад. : Заїка Ю. О., Демиденко Н. В., Лов'як О. О., Пилипенко С. А.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 292 с.

16. Цивільне та сімейне право: Ч. 2 : [навч.-метод. комплекс] / [уклад. : Заїка Ю. О., Демиденко Н. В., Лов'як О. О., Пилипенко С. А.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 292 с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

з'ясувати місце сімейного права серед інших навчальних дисциплін, проаналізувати його методи та принципи, надати уявлення щодо основних форм сімейних правовідносин та сформулювати навички виокремлення останніх з поміж інших видів правовідносин.

ВСТУП

В юридичній літературі немає єдності думок щодо визнання сімейного права правовою галуззю. Одні автори, зокрема розробники Цивільного кодексу (ЦК) України 2003 р., вважають це право частиною або підгалуззю цивільного права, а інші, зокрема розробники СК, — самостійною галуззю права.

Щоб дати відповідь на питання, чи є сімейне право самостійною правовою галуззю, треба чітко визначити його предмет, метод, функції та принципи.

І. ПИТАННЯ

ПОНЯТТЯ ТА ПРЕДМЕТ СІМЕЙНОГО ПРАВА

Під сімейним правом розуміють насамперед сукупність правових норм, які регулюють особисті немайнові та пов'язані з ними майнові відносини, що виникають зі шлюбу, споріднення, усиновлення та взяття дітей на виховання.

Згідно зі ст. 2 Сімейного кодексу (СК) України такими відносинами є:

- 1) особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами і усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання;
- 2) відносини між бабою, дідом, прабабою, прадідом та внуками, правнуками, рідними братами і сестрами, мачухою, вітчимою та падчеркою, пасинком;
- 3) немайнові та (або) майнові відносини між іншими членами сім'ї, визначеними у СК.

Сімейне право, як законодавство, являє собою систему сімейно-правових нормативних актів, розташованих залежно від їх юридичної сили у певному порядку.

Сімейне право, як правова наука, - це система знань про сімейно-правові явища. Ця наука вивчає закономірності сімейно-правового регулювання певних суспільних відносин, способи забезпечення його ефективності.

Сімейне право розуміють як навчальну дисципліну, яка є системою взаємопов'язаних поглядів, суджень, ідей щодо її предмета — сімейного права як галузі або підгалузі права, сімейного законодавства, науки сімейного права.

Предмет сімейного права складають: а) відносини, які виникають у зв'язку зі шлюбом; б) особисті та майнові відносини між членами сім'ї; в) особисті та майнові відносини між іншими родичами; г) відносини, які виникають у зв'язку із влаштуванням дітей, які позбавлені батьківського піклування.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, сімейне право регулює певну сукупність суспільних відносин — сімейні відносини. Ці відносини характеризуються спільними ознаками, що дає підстави розглядати їх як цілісне утворення в загальній системі суспільних відносин. Важливо зазначити, що до сімейних належать різні за своєю природою відносини. Це відносини, які складаються між членами сім'ї, а також особами, які хоча і не є членами сім'ї в повному розумінні, але пов'язані між собою певними сімейними правами та обов'язками (наприклад відносини між батьком, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, і самою дитиною).

Предмет сімейного права складають особисті немайнові та майнові відносини, які випливають із шлюбу, споріднення, усиновлення, опіки та піклування, прийняття дитини в сім'ю для виховання та з інших підстав, які не заборонені законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства і базуються на рівності та майновій самостійності їх учасників.

II. ПИТАННЯ МЕТОД СІМЕЙНОГО ПРАВА

За сучасних умов метод регулювання сімейних відносин може бути визначений як метод імперативно-дозволювальний, оскільки у сімейному праві превалюють імперативні норми. Зміст диспозитивного та імперативного методів у першу чергу утворюється з тих елементів правової матерії, які виражають способи правового регулювання. До них, зокрема, належать: дозвіл, заборона та позитивне зобов'язування. Вказані способи правового регулювання пов'язані з суб'єктивними правами та здійснюються через них. Певне поєднання цих способів визначає загальну лінію правового регулювання сімейних відносин. Дозвіл, заборона та позитивне зобов'язування знаходять свій безпосередній вираз у відповідних регулятивних нормах об'єктивного права — уповноважувальних, заборонних та зобов'язувальних. Внаслідок їх дії в процесі правового регулювання учасники сімейних відносин набувають суб'єктивних прав та обов'язків.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Таким чином, метод сімейно-правового регулювання охоплює як уповноважуючі (диспозитивні), так і імперативні засоби впливу на учасників

сімейних відносин, маючи, однак, при цьому підґрунтям засади юридичної рівності сторін, справедливості, добросовісності і розумності.

ІІІ. ПИТАННЯ

ОСНОВНІ ЗАСАДИ (ПРИНЦИПИ) СІМЕЙНОГО ПРАВА

Засади (або принципи) — це ті визначальні ідеї, згідно з якими здійснюється регулювання сімейних відносин.

Загальні засади, тобто ті універсальні принципи, які є основою усього сімейного права України, визначаються у ст. 7 СК. Крім них, існують також додаткові принципи, на яких ґрунтуються норми окремих сімейно-правових інститутів: засади визначення правового становища подружжя, засади відносин батьків і дітей тощо.

Слід зазначити, що у ст. 7 СК міститься досить широкий (але не вичерпний) перелік основних засад регулювання сімейних відносин:

1. Надання пріоритету у регулюванні сімейних відносин СК, який визнається основним спеціальним законом у цій галузі.

2. Сімейні відносини можуть бути також врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками.

3. СК виходить з обмеження регулювання сімейних відносин правовими засобами.

4. При регулюванні сімейних відносин має бути забезпечене право на таємницю особистого життя їх учасників та їхнє право на особисту свободу.

5. Наступним принципом є положення ст.ст. 21, 24 Конституції, відповідно до яких учасник сімейних, так само як і будь-яких інших відносин, не може мати привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, статі та іншими ознаками.

6. Положення про те, що засадами регулювання сімейних відносин є рівність прав і обов'язків чоловіка та жінки у сімейних відносинах, шлюбі та сім'ї, відповідає вимогам ч. 1 ст. 51 Конституції.

7. Ще один принцип ґрунтується на положеннях ч. 1 ст. 52 Конституції та положеннях Конвенції про права дитини 1989 р., відповідно до яких дитині має бути забезпечена можливість здійснення її прав, які встановлені Конституцією, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними правовими актами, визнаними в Україні.

8. СК, визначаючи, що регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, неприцездатних членів сім'ї, зводить положення ч. 2 та 3 ст. 52 Конституції, котрі встановлюють, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом.

9. Наступний принцип поєднує в собі одразу 4 засади регулювання сімейних відносин: 1) справедливість; 2) добросовісність; 3) розумність; 4) відповідність моральним засадам суспільства.

10. Принцип судового захисту учасників сімейних відносин.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, регулювання сімейних відносин здійснюється відповідно до принципів добровільності шлюбу, рівності прав подружжя, вирішення внутрішньосімейних питань за взаємною згодою, пріоритету сімейного виховання дітей, піклування про їх добробут і розвиток, забезпечення захисту прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх дітей та непрацевдатних членів сім'ї. Батьки й діти зобов'язані піклуватися одні про одних. Сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою.

З рахуванням цього основними засадами (принципами) сучасного сімейного права є:

1. державна охорона сім'ї, материнства, батьківства;
2. рівність учасників сімейних відносин;
3. недопустимість державного або будь-якого іншого втручання в сімейне життя;
4. пріоритет сімейного виховання;
5. регулювання сімейних відносин за домовленістю (договором) між їх учасниками;
6. пріоритет захисту прав та інтересів дітей та непрацевдатних членів сім'ї.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Отже, розглянуті особливості відносин, які регулюються сімейним правом, та сімейно-правового методу їх регулювання свідчать про те, що це право має свій предмет і метод. Інститути сімейного права утворюють галузеву єдність, що якісно відрізняється від галузевої єдності інститутів цивільного та інших галузей права, тобто сімейне право є самостійною галуззю права України.

Для сімейного права характерною є наявність багатьох норм, які містять позитивні зобов'язування. В першу чергу вони адресуються повнолітнім членам сім'ї та родичам — батькам, усиновлювачам, опікунам та піклувальникам. Позитивні зобов'язування ніби спонукають учасників сімейних відносин до позитивних дій, стимулюють їхню правомірну поведінку.

Метод сімейного права, як і будь-який інший метод правового регулювання, в першу чергу залежить від того, що саме — дозволи чи заборони та зобов'язування — переважають у ньому, яке співвідношення, яка питома вага кожного з цих способів правового регулювання.

Основними засадами (принципами) сімейного права є ті провідні ідеї та положення, які визначають сутність сімейного права, стрижень, який поєднує окремі норми та інститути сімейного права в одне ціле. Провідні засади, як правило, знаходять своє безпосереднє закріплення у відповідних сімейно-правових нормах, реалізуються вони також у правозастосовчій практиці та в процесі реалізації особами своїх сімейних прав та обов'язків. Визначення нових пріоритетів розвитку українського суспільства спричинило необхідність переосмислення багатьох усталених постулатів сімейного права. Це знайшло

свій відбиток і в переорієнтації основних засад сімейного права, способах та цілях правового регулювання сімейних відносин.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Насамперед необхідно визначити місце сімейного права в системі юридичних дисциплін та правовій системі України, охарактеризувати предмет та методи в сімейному праві. Окремо слід зупинитися на джерелах сімейного права, в системі яких особливе місце посідають міжнародно-правові договори. При розгляді питання про систему слід виходити з того, що сімейне право складається з двох частин: загальної та особливої. Потрібно дати визначення сімейних правовідносин, зупинитися на їх суб'єктах, підставах виникнення, зміни і припинення, видах, а також на здійсненні та захисті сімейних прав та виконанні сімейних обов'язків, захисті сімейних прав та інтересів.

**ТЕМА 8. ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ. УКЛАДАННЯ, ПРИПИНЕННЯ
ШЛЮБУ ТА ВИЗНАННЯ ЙОГО НЕДІЙСНИМ
(2 години)**

ПЛАН

Рекомендована література.....	87
Вступ	88
1. Поняття шлюбу. Умови вступу в шлюб та порядок його укладання..	88
2. Припинення шлюбу.....	95
3. Недійсність шлюбу.....	99
4. Визнання шлюбу неукладеним.....	103
Висновки з теми.....	104

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

17. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
18. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135
19. Апопій І. В. Сімейне право України : [навч. посіб. для студ. ВНЗ]. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.
20. Дякович М. М. Сімейне право України : [навч. посіб.]. – [2-ге вид. випр. та допов.]. – К. : Правова єдність; Алерта; ЦУЛ, 2012. – 552 с.
21. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В. Сімейне право України : [посіб. для підготовки до іспитів]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 160 с.
22. Сімейне право України: навч. посіб. / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 316 с.
23. Сімейне право: навч. посіб. / Шимон Світлана Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 260 с.
24. Сімейне право: підручник / [Л. М. Баранова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2012. - 320 с.
25. Сімейне право України : [підруч.] / Харитонов Є. О. – К. : Істина, 2010. – 320 с.
26. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність) [Текст] : навч. посіб. / [Андрусишин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусишина, С. І. Шимон] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - 449с.
27. Цивільне та сімейне право: Ч. 1 : [навч.-метод. комплекс] / [уклад. : Заїка Ю. О., Демиденко Н. В., Лов'як О. О., Пилипенко С. А.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 292с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

визначити поняття шлюбу, як юридичної категорії, та правові вимоги до укладення та припинення шлюбу, проаналізувати підстави визнання його

недійсним та неукладеним, ознайомитися з особистими немайновими та майновими правами подружжя, особливостями їх регулювання; навчити здобувачів вищої освіти використовувати знання щодо прав та обов'язків подружжя у юридичній діяльності.

ВСТУП

Шлюб — підстава для виникнення прав і обов'язків подружжя як немайнових: право на материнство (батьківство), на свободу та особисту недоторканність, на повагу до своєї індивідуальності, на зміну прізвища, на розподіл обов'язків та спільне вирішення питань життя сім'ї, на особисту свободу тощо, так і матеріальних — обов'язок щодо утримання, право спільної сумісної власності. Між тим, шлюб не є підставою для надання кожному з подружжя пільг або переваг, а також не може становити обмеження його прав і свобод, установлених Конституцією України та іншими законами нашої країни.

І. ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ШЛЮБУ. УМОВИ ВСТУПУ В ШЛЮБ ТА ПОРЯДОК ЙОГО УКЛАДАННЯ.

Відповідно до ч.1 ст. 21 СК України **шлюб - це сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану.**

Ознаками шлюбу є:

- 1) добровільність, тобто наявність добровільної згоди обох з подружжя (ст. 24 СК);
- 2) досягнення шлюбного віку жінкою та чоловіком, що вступають в шлюб (ст. 22 СК);
- 3) реєстрація шлюбу у встановленому законом порядку органом, визначеним Сімейним кодексом;
- 4) спрямованість на утворення особистого сімейного союзу чоловіка і жінки.

Умови вступу в шлюб - це ті умови, дотримання яких необхідне для правозгідності шлюбу. Правозгідним відповідно до ст. 37 СК є шлюб, який укладено з дотриманням вимог закону. До випадків неправозгідності шлюбу відносяться: визнання шлюбу недійсним у судовому порядку, а також недійсність шлюбу з підстав, передбачених пунктами 1-3 ст. 39 СК, та подальше анулювання актового запису про шлюб органом РАЦСу.

Відповідно до СК умовами вступу в шлюб є:

- 1) взаємна вільна згода жінки та чоловіка на укладення шлюбу, тобто шлюб має бути добровільним;
- 2) досягнення особами, що бажають вступити в шлюб, на день реєстрації шлюбу шлюбного віку.

Для жінки та чоловіка шлюбний вік становить - 18 років. При цьому СК встановлює можливість вступу в шлюб особи, що досягла 16 років, для чого їй

(йому) необхідно отримати рішення суду про надання права на шлюб, якщо судом буде встановлено, що це відповідає її інтересам.

Права та обов'язки наречених при подачі заяви. Вони повинні повідомити один одного про стан свого здоров'я (ст. 30 СК).

Результати медичного обстеження є таємницею і повідомляються лише нареченим.

Час реєстрації шлюбу. Час реєстрації шлюбу обчислюється одним місяцем із дня подачі особами заяви про реєстрацію шлюбу (ч. 1 ст. 32 СК). Місячний строк встановлюється з тим, щоб перевірити серйозність намірів цих осіб, а також слугує цілям попередження реєстрації легковажних шлюбів. Крім того, в межах визначеного строку до органу РАЦС можуть поступити відомості про наявність перепон до реєстрації шлюбу між певними особами. Тягар доказування існування таких перепон лежить на тих особах, які повідомили про них. Реєстрація шлюбу призначається з урахуванням побажань нареченого і нареченої на певний день тижня з вказівкою на конкретний час реєстрації.

Місце реєстрації шлюбу. За правилом, шлюб реєструється у приміщенні того державного органу РАЦС, куди й було подано заяву про реєстрацію шлюбу (ч. 1 ст. 33 СК). За бажанням наречених реєстрація шлюбу відбувається урочисто.

Державна реєстрація шлюбу посвідчується Свідоцтвом про шлюб, зразок якого затверджує КМУ.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Шлюб - одна із форм організації сімейного шлюбу життя жінки та чоловіка. Основна, домінуюча, яка витримала перевірку часом і утвердилася у часі. Шлюб - це індивідуальна та соціальна цінність. Саме зі шлюбом суспільство пов'язує виконання репродуктивної функції: народження та виховання дітей.

Право на шлюб чоловіка і жінки, які досягли шлюбного віку, закріплено і в ст. 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Досягнення шлюбного віку є юридичним фактом, який породжує в особи право на шлюб. Однак це право особливе, воно може бути реалізоване лише при одночасному волевиявленні двох осіб - жінки та чоловіка. Тобто йдеться фактично про шлюбну правоздатність.

II. ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБУ

Сімейне законодавство передбачає можливість припинення шлюбу.

Залежно від настання певного юридичного факту можна назвати такі підстави припинення шлюбу (ст. 104СК):

1. Шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим.
2. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання.

3. Якщо один із подружжя помер до набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу, вважається, що шлюб припинився внаслідок його смерті.

4. Якщо у день набрання чинності рішенням суду про розірвання шлюбу один із подружжя помер, вважається, що шлюб припинився внаслідок його розірвання.

Режим окремого проживання подружжя

За заявою подружжя або за позовом одного з подружжя суд може постановити рішення про встановлення для подружжя режиму окремого проживання у разі неможливості чи небажання дружини або чоловіка проживати спільно.

Небажання подружжя проживати спільно може зумовлюватися обставинами медичного, побутового, матеріального чи іншого характеру. Режим окремого проживання припиняється у разі поновлення сімейних відносин або за рішенням суду на підставі заяви одного з подружжя.

Встановлення режиму окремого проживання не припиняє прав і обов'язків подружжя, які встановлені СК України і які дружина та чоловік мали до встановлення цього режиму, а також прав та обов'язків, які виникли за шлюбним договором.

Правові наслідки встановлення режиму окремого проживання наступні:

1) майно, набуте в майбутньому дружиною та чоловіком, не вважається набутих у шлюбі, тобто є роздільною власністю подружжя;

2) дитина, народжена дружиною після спливу 10 місяців, не вважається такою, що походить від її чоловіка;

3) дружина (чоловік) може усиновлювати дитину без згоди другого з подружжя.

Сімейним кодексом України не обмежений час, протягом якого може тривати режим окремого проживання.

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Отже, під припиненням шлюбу розуміється припинення правовідносин між подружжям, зумовлене настанням певних юридичних фактів.

Перелік підстав для припинення шлюбу, визначений Сімейним кодексом України, є вичерпним.

ІІІ. ПИТАННЯ НЕДІЙСНІСТЬ ШЛЮБУ

СК містить вичерпний перелік обставин, які слугують підставами для визнання шлюбу недійсним. Аналіз їх дозволяє дійти висновку, що недійсним визнається шлюб, зареєстрований в державному органі РАЦС за відсутності хоча б однієї з позитивних умов його укладення, або, навпаки, за наявності хоча б однієї з негативних умов укладення. Таким чином, недійсність шлюбу пов'язується з порушенням умов укладення шлюбу.

До підстав визнання шлюбу недійсним належать: порушення умов укладення шлюбу, передбачених статтями 22, 24—26 СК; наявність при укладенні шлюбу обставин, що перешкоджають його реєстрації; реєстрація фіктивного шлюбу.

Причому, залежно від того, які вимоги закону були порушені при укладенні шлюбу, останні поділяються на: абсолютно недійсні; шлюби, які визнаються недійсними за рішенням суду; шлюби, які можуть бути визнані недійсними судом.

Абсолютно недійсні шлюби вважаються недійсними з моменту їх реєстрації і не потребують судового рішення щодо цього.

До шлюбів, які визнаються недійсними за рішенням суду, належать шлюби, укладені без вільної згоди жінки або чоловіка (ч. 1 ст. 40 СК), а також фіктивні шлюби (ч. 2 ст. 40 СК).

До шлюбів, які можуть бути визнані недійсними за рішенням суду, відповідно до ст. 41 СК, відносять шлюби, які були зареєстровані: між усиновлювачем та усиновленою ним дитиною; між двоюрідними братом і сестрою; між тіткою, дядьком та племінником, племінницею; з особою, яка приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їх нащадків (ч. 3); з особою, яка не досягла шлюбного віку і якій не надано права на шлюб.

Правові наслідки недійсності шлюбу. Загальний правовий наслідок визнання шлюбу недійсним полягає в тому, що шлюб вважається таким, що ніколи не існував, а особи, що його уклали, вважаються такими, що раніше не перебували в шлюбі. У подружжя не виникає жодних особистих та майнових прав, що випливають із шлюбу (ст. 45 СК).

Відповідно до ст. 46 СК добросовісна особа (чоловік чи жінка) має право: на поділ майна, набутого у недійсному шлюбі, як спільної сумісної власності подружжя; на проживання в жиллому приміщенні, в яке вона поселилася в зв'язку з недійсним шлюбом; на аліменти відповідно до закону (статті 75, 84, 86 та 88 СК); на прізвище, яке вона обрала при реєстрації шлюбу.

Визнання шлюбу недійсним не впливає на права дітей, народжених у такому шлюбі (ст. 47 СК). Отже, батьком дитини визнається чоловік матері, а діти, народжені в такому шлюбі, перебувають у встановленій спорідненості з обома батьками.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, зареєстрований у встановленому порядку шлюб вважається укладеним законно і обумовлює настання передбачених законодавством правових наслідків до винесення судом рішення про визнання шлюбу недійсним. До винесення судом рішення про визнання шлюбу недійсним особи, які уклали шлюб, вважаються законним подружжям з відповідними правами і обов'язками.

IV. ПИТАННЯ

ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕУКЛАДЕНИМ

Від визнання шлюбу недійсним слід відрізняти визнання шлюбу неукладеним. Якщо для визнання шлюбу недійсним суттєвим є відсутність фактичного складу позитивних умов його укладення або наявність хоча б однієї з негативних умов, то для визнання шлюбу неукладеним суттєвим є порушення самої процедури реєстрації шлюбу, а саме реєстрація його у відсутності нареченої (або) нареченого (ст. 48 СК). Раніше вже підкреслювалося, що присутність обох наречених при реєстрації шлюбу дає можливість зайвий раз переконатися в прагненні останніх взяти шлюб і добровільності такого рішення. Тому порушення цієї норми, а саме реєстрація шлюбу за відсутністю одного з наречених, присутність іншої людини як нареченого (нареченої), реєстрація за підробленими документами, за довіреністю тощо, не можуть свідчити про те, що такий шлюб укладений, а тому він і не може бути визнаний недійсним. Між тим, реєстрація такого шлюбу відбулася, а це начебто свідчить про те, що між нареченими виникли права і обов'язки подружжя. Насправді ж цього не сталося, бо такий шлюб юридично не існує. В таких випадках за заявою заінтересованої особи, а також за заявою прокурора запис про шлюб у державному органі реєстрації актів цивільного стану анулюється за рішенням суду. Неукладений шлюб не породжує ніяких прав і за жодних обставин не може бути визнаний дійсним. При неукладеному шлюбі не існує презумпції батьківства чоловіка матері дитини

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Отже, поняття «неукладений шлюб» не є тотожним поняттю «недійсний шлюб». Неукладений шлюб не може бути визнаний недійсним, так як неукладений шлюб не існує як юридичний факт.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Відповідно до п. 6 ст. 92 Конституції України основні засади регулювання шлюбу, сім'ї, материнства, батьківства, виховання визначаються виключно законами України.

Законодавство про шлюб та сім'ю (сімейне законодавство) — це сукупність нормативно-правових актів, які регулюють особисті й пов'язані з ними майнові відносини, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї.

Наріжним каменем цієї галузі законодавства є конституційний припис (ст. 51) про те, що «шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї».

В Україні основним джерелом у цій галузі законодавства є Сімейний кодекс України 2002 р., який визначає:

- засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя;

- підстави виникнення, зміст особистих немайнових і майнових прав та обов'язків батьків і дітей, усиновлювачів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів.

Регулювання сімейних відносин здійснюється Сімейним кодексом з метою:

- зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб;
- утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї;
- побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Шлюб слід розглядати як одну з основних підстав утворення сім'ї та виникнення сімейних правовідносин. Приступаючи до підготовки до семінарського заняття, слід звернути увагу на закріплене законодавством поняття шлюбу, а також докладно розглянути та проаналізувати його ознаки.

При розгляді питання про укладення шлюбу необхідно пам'ятати, що закон встановлює обов'язкову форму шлюбу, а тому юридичні наслідки створює лише такий шлюб, який зареєстрований в офіційному порядку органами реєстрації актів цивільного стану. У зв'язку з цим потрібно відрізнити неукладений та недійсний шлюб.

Припинення шлюбу означає припинення правового зв'язку між подружжям. Проте слід мати на увазі, що це стосується не всіх прав та обов'язків чоловіка і дружини, оскільки деякі з них зберігаються й після розірвання шлюбу, у такому разі певний правовий зв'язок між колишніми чоловіком і дружиною продовжує існувати.

Для розгляду питань про права та обов'язки подружжя передусім слід виходити з того, що права і обов'язки подружжя виникають на основі шлюбу, зареєстрованого державним органом реєстрації актів цивільного стану. За змістом їх поділяють на дві великі групи: особисті немайнові та майнові. Усі майнові правовідносини подружжя базуються і впливають з особистих немайнових, оскільки відносини з приводу створення сім'ї — це насамперед відносини немайнові. Чоловік і дружина, перебуваючи у шлюбі, користуються всіма правами, якими наділена особа в даному суспільстві. Вони мають право на повагу гідності, недоторканність життя, здоров'я, особистості тощо. Однак ці права захищаються нормами інших галузей права: конституційного, цивільного, кримінального та ін. Немайнові відносини подружжя, врегульовані нормами сімейного права, — це досить конкретні права та обов'язки, які реалізуються виключно в сімейних відносинах.

Майновими є правовідносини між подружжям, які виникли щодо належного їм на праві власності майна, володіння, користування та розпорядження ним і надання утримання. Опрацьовуючи дану тему, слід виділити кілька груп таких відносин: правовідносини з приводу укладення угод (правочинів) між подружжям; правовідносини з приводу майна, котре є в користуванні подружжя; права та обов'язки щодо взаємного утримання.

Особливу увагу слід приділити такому нововведенню Сімейного кодексу 2002 р., як шлюбний договір, який можуть укладати як особи, котрі подали

заяву про реєстрацію шлюбу, так і подружжя. У шлюбному договорі подружжя врегульовують майнові відносини, визначають майнові права та обов'язки їх як подружжя та як батьків. Такий договір не може регулювати особисті немайнові відносини подружжя, або немайнові відносини між ними та дітьми.

ТЕМА 9. ПРАВА І ОBOB'ЯЗКИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ (2 години)

ПЛАН

Рекомендована література.....	106
Вступ	107
1. Загальні підстави виникнення прав і обов'язків батьків і дітей.....	107
2. Немайнові правовідносини батьків та дітей.....	112
3. Майнові правовідносини батьків та дітей.....	122
Висновки з теми.....	123

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135
3. Апопій І. В. Сімейне право України : [навч. посіб. для студ. ВНЗ]. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.
4. Дякович М. М. Сімейне право України : [навч. посіб.]. – [2-ге вид. випр. та допов.]. – К. : Правова єдність; Алерта; ЦУЛ, 2012. – 552 с.
5. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В. Сімейне право України : [посіб. для підготовки до іспитів]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 160 с.
6. Сімейне право України: навч. посіб. / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 316 с.
7. Сімейне право: навч. посіб. / Шимон Світлана Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 260 с.
8. Сімейне право: підручник / [Л. М. Баранова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2012. - 320 с.
9. Сімейне право України : [підруч.] / Харитонов Є. О. – К. : Істина, 2010. – 320 с.
10. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність) [Текст] : навч. посіб. / [Андрусишин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусишина, С. І. Шимон] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - 449с.
11. Цивільне та сімейне право: Ч. 1 : [навч.-метод. комплекс] / [уклад. : Заїка Ю. О., Демиденко Н. В., Лов'як О. О., Пилипенко С. А.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 292с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

з'ясування кола прав та обов'язків, що виникають між батьками та дітьми на підставі закону у зв'язку з наявністю між ними відповідного родинного (кровного) зв'язку. Це дозволить в процесі практичної діяльності працівників Національної поліції визначати правомірність та належність поведінки таких суб'єктів.

ВСТУП

Стосунки між батьками та дітьми можуть мати духовний, моральний, особистий або майновий характер. Права та обов'язки, що виникають у батьків і дітей, є взаємними. Підставою виникнення взаємних прав та обов'язків батьків і дітей є кровне споріднення, походження дітей від даних батьків. Однак само по собі біологічне походження спричинює встановлення лише моральних обов'язків батьків і дітей. Духовні та моральні відносини між батьками та дітьми можуть існувати незалежно від того, народжена дитина у шлюбі чи поза шлюбом, записані батьки як такі у Книзі реєстрації народжень чи ні. Факт народження дитини породжує виникнення біологічного та морального зв'язку між нею та її батьком і матір'ю. Юридичне значення факт походження набуває лише з моменту його державної реєстрації в органах РАЦС. Саме тоді діти визнаються дітьми своїх батьків не тільки біологічно, а й юридично (в праві). З цього моменту виникає юридичний зв'язок між батьками та дітьми.

Батьки і діти мають взаємні особисті немайнові та майнові права та обов'язки. Згідно зі ст. 121 СК України права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державним органом реєстрації актів цивільного стану.

І. ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНІ ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВ І ОБОВ'ЯЗКІВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ

У сім'ї батьки і діти наділені певними правами та обов'язками. Права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому державними органами реєстрації актів цивільного стану в установленому законом порядку. Це положення ст. 121 СК України, звичайно ж, стосується як дітей, народжених у шлюбі, так і дітей, народжених особами, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі (народжені поза шлюбом).

Отже, визначення походження дитини є підставою виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини (дітей).

Презумпція батьківства чоловіка матері діє не лише в період шлюбу. Дитина, народжена до спливу десяти місяців після припинення шлюбу або визнання його недійсним, походить від подружжя (п. 2 ст. 122 СК України), а відтак - батьком дитини буде чоловік її матері. За правилом ст. 122 СК України походження дитини від подружжя визначається на підставі Свідоцтва про шлюб та документа закладу охорони здоров'я про народження дружиною дитини.

Закон надає право оспорити батьківство:

- особі, яка записана батьком дитини (ст. 136 СК України);
- спадкоємцям особи, яка записана батьком дитини (ст. 137 СК);
- матері дитини (ст. 138 СК).

Закон не допускає оспорювання батьківства у разі смерті дитини.

Досить поширеними в житті є випадки, коли батьківство, материнство встановити неможливо. Відповідно до ст. 135 СК України при народженні

дитини у матері, яка не перебуває у шлюбі, у випадках, коли немає спільної заяви батьків, заяви батька або рішення суду, запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень провадиться за прізвищем та громадянством матері, а ім'я та по батькові батька дитини записуються за її вказівкою.

У разі смерті матері, а також за неможливості встановити місце її проживання чи перебування запис про матір та батька дитини провадиться відповідно до цієї статті, за заявою родичів, інших осіб або уповноваженого представника закладу охорони здоров'я, в якому народилася дитина.

Якщо батьки дитини невідомі, державна реєстрація її народження проводиться за рішенням органу опіки та піклування, яким визначається прізвище, власне ім'я, по батькові дитини і відомості про батьків.

Добровільний порядок визначення походження дитини від батька регламентується ст. ст. 126-127 СК України. Визначення батьківства за рішенням суду передбачено в ст. 128 СК України.

Від визнання батьківства за рішенням суду слід відрізнити встановлення факту батьківства за рішенням суду (ст. 130 СК України).

Останнє можливе у разі смерті чоловіка, який перебував у шлюбі з матір'ю дитини. За необхідності факт його батьківства може бути встановлений рішенням суду. Заява про встановлення факту батьківства може бути подана матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття.

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

1. Визначення походження дитини є підставою виникнення прав та обов'язків матері, батька і дитини (дітей).
2. Закон надає право жінці, яка записана матір'ю дитини, оспорити своє материнство (ст. 139 СК України).
3. На відміну від материнства визначення батьківства залежить від сімейного стану матері дитини.
4. Закон надає право оспорити батьківство:- особі, яка записана батьком дитини (ст. 136 СК України);
5. Батьківство визнається за рішенням суду у наступних випадках: 1) відсутність зареєстрованого шлюбу між батьками дитини на момент її народження; 2) відсутність спільної заяви жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою; 3) відсутність особистої заяви чоловіка про визнання себе батьком дитини.

II. ПИТАННЯ НЕМАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Принцип рівної відповідальності батьків за виховання і розвиток дитини закріплений у нормах міжнародного права. Зокрема, у Конвенції про права дитини зазначається, що батьки несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини, інтереси якої мають бути предметом основного піклування батьків (ст. 18).

Ці положення Конвенції про права дитини знайшли своє відображення і в Конституції України. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Діти незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним, рівні у своїх правах (ст. 52 Конституції України).

Характерною особливістю батьківських прав є те, що вони органічно включають не тільки права, але й обов'язки батьків. Виходячи з цього, слід наголосити на тому, що батьки мають не тільки право, але й зобов'язання здійснювати батьківські права. Невиконання їх тягне за собою певні, законом визначені, санкції (позбавлення батьківських прав - ст. 164 СК України, відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав - ст. 170 СК України, стягнення аліментів на утримання дитини - ст. 191 СК України).

Предметно суть батьківських прав і обов'язків розкривається у Главі 13 Сімейного кодексу України, а саме: Особисті немайнові права і обов'язки батьків та дітей. Майнові правовідносини між ними регулюються Главою 14 під назвою: Права батьків і дітей на майно.

Основним принципом виконання батьківських прав є забезпечення прав та інтересів дитини. Інтереси дитини - це її потреби в створенні умов, які необхідні для належного виховання, утримання, навчання, підготовки до самостійного життя, благополучного розвитку.

Батьки не мають права передати свої батьківські права іншим особам, тобто батьківські права не можуть відчужуватися.

Батьківські права у правовому значенні мають строковий характер. Вони виникають з моменту народження дитини і припиняються з настанням певних обставин, які визначаються СК України:

1) досягнення дітьми вісімнадцяти років (ст. 6 СК України - правовий статус дитини має особа до досягнення нею повноліття);

2) вступ неповнолітніх у шлюб (ч. 2 ст. 34 ЦК України - у разі реєстрації шлюбу фізичної особи, яка не досягла повноліття, вона набуває повної цивільної дієздатності з моменту реєстрації шлюбу);

3) надання повної цивільної дієздатності особі, яка досягла 16 років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини (емансипація). Надання повної цивільної дієздатності проводиться за рішенням органу опіки і піклування та за згодою батьків або за рішенням суду, у разі відсутності такої згоди. Повна дієздатність може бути надана особі, яка досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю (ст. 31 ЦК України).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Батьківські права та обов'язки - це сукупність прав і обов'язків, якими наділені батьки як суб'єкти батьківських правовідносин (між батьками і дітьми).

Позбавлення батьківських прав виконує не тільки каральну функцію щодо батьків, але й виконує функцію захисту прав та інтересів дитини.

ІІІ. ПИТАННЯ МАЙНОВІ ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ

Окрему групу сімейних правовідносин становлять майнові правовідносини батьків та дітей.

У сімейно-правовій літературі вони поділяються на дві групи:

- 1) правовідносини з приводу майна та
- 2) аліментні правовідносини.

Перші правовідносини поділяються на три види залежно від джерела набуття майна. До них, зокрема, належать правовідносини щодо майна: а) набутого батьками і призначеного для потреб усієї сім'ї; б) набутого за рахунок спільної праці чи спільних коштів батьків і дітей; в) майна, що набувається самими неповнолітніми на різних правових підставах.

Батьки при визначенні порядку володіння та користування майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, а також роздільним майном зобов'язані враховувати інтереси своїх неповнолітніх дітей. Батьки вирішують спільно питання про управління майном дитини. Батьки управляють майном своєї дитини до досягнення нею повноліття та набуття повної цивільної дієздатності (статті 34, 35 ЦК).

Законом урегульований правовий режим майна, одержаного як аліментні виплати. Аліменти виплачуються на ім'я того з батьків, з ким проживає дитина. Разом із правом власності на аліменти за батьками закріплюється й обов'язок використовувати їх строго за цільовим призначенням, тобто для задоволення фізичних, духовних й інших потреб дитини, її навчання і розвитку (ч. 1 ст. 179 СК). СК закріплює право неповнолітньої дитини брати участь у розпорядженні аліментами, отриманими для неї. Неповнолітня дитина, тобто особа, яка досягла 14 років, має право на самостійне одержання аліментів і розпорядження ними відповідно до ЦК.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Майнові правовідносини батьків та дітей поділяються на дві групи: 1) правовідносини з приводу майна та 2) аліментні правовідносини.

Батьки управляють майном своєї дитини до досягнення нею повноліття та набуття повної цивільної дієздатності (статті 34, 35 ЦК).

СК закріплює право неповнолітньої дитини брати участь у розпорядженні аліментами, отриманими для неї.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Поняття дитини (дітей) застосовується у правовій системі у двох значеннях. По-перше, — це громадяни, які не досягли певного віку. Правовий статус дитини має особа, яка не досягла повноліття (18 років). До досягнення дитиною чотирнадцяти років вона вважається малолітньою. У віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років дитина є неповнолітньою. По-друге, діти

— це особи, які походять від інших осіб (своїх батьків) і є їхніми родичами першого ступеня по прямій низхідній лінії (найближчий ступінь споріднення).

Мати і батько мають рівні права та обов'язки стосовно дитини, незалежно від того, чи перебувають вони (або перебували раніше) у шлюбі та чи проживають разом з дитиною. Діти мають рівні права та обов'язки стосовно батьків незалежно від того, чи були їхні батьки у шлюбі між собою.

На батьків покладається обов'язок виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя.

Усі питання виховання дитини вирішуються батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. А той з батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати іншому спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не зашкоджує нормальному розвитку дитини.

Батьки зобов'язані поважати дитину. Батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дітей. Забороняються будь-які види експлуатації батьками своєї дитини, фізичні покарання дитини батьками, а також застосування ними інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини.

Якщо мати чи батько неналежно виконують чи зловживають своїми батьківськими правами, вони можуть бути позбавлені цих прав. Мати чи батько, які були позбавлені батьківських прав, мають право звернутися до суду з позовом про поновлення останніх. Суд обов'язково перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, котрі були підставою для цього, і постановляє рішення відповідно до інтересів дитини.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Під час вивчення майнових правовідносин батьків та дітей слід мати на увазі, що діти є правоздатними з моменту народження і можуть бути самостійними власниками, мати своє майно, яке належить їм на праві приватної власності. Батьки не мають права на це майно, так само як і діти не мають права на майно батьків незалежно від того, проживають вони разом чи окремо. За вирішення спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків. Майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Однак майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю останньої.

Батьки управляють майном малолітньої дитини в її інтересах без спеціального на те повноваження. Вони зобов'язані вислухати думку дитини щодо способів управління її майном.

Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття. Способи виконання батьками обов'язку щодо утримання дитини визначаються за домовленістю між ними. Той із них, хто проживає окремо від дитини, може брати участь в її утриманні в грошовій або натуральній формі. Той з батьків, який відмовляється надавати утримання на неповнолітню дитину, може бути зобов'язаний судом сплачувати аліменти.

ТЕМА 10. АЛІМЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ (2 години)

ПЛАН

Рекомендована література.....	126
Вступ	127
1. Аліментні правовідносини батьків та дітей. Обов'язок батьків утримувати дитину.....	127
2. Обов'язок батьків утримувати повнолітніх дітей та його виконання..	135
3. Припинення обов'язку батьків утримувати дитину.....	136
4. Обов'язок повнолітніх дітей утримувати батьків та його виконання..	139
Висновки з теми.....	142

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року // Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135
3. Роз'яснення від 05.07.2011 р. «Правове регулювання особистих немайнових та майнових відносин між суб'єктами сімейних правовідносин» Мін'юст України; Електроний ресурс. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0048323-11>
4. Апопій І. В. Сімейне право України : [навч. посіб. для студ. ВНЗ]. – К. : ЦУЛ, 2011. – 359 с.
5. Дякович М. М. Сімейне право України : [навч. посіб.]. – [2-ге вид. випр. та допов.]. – К. : Правова єдність; Алерта; ЦУЛ, 2012. – 552 с.
6. Іванов Ю. Ф., Іванова М. В. Сімейне право України : [посіб. для підготовки до іспитів]. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2013. – 160 с.
7. Сімейне право України: навч. посіб. / С. М. Лепех ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Л. : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. - 316 с.
8. Сімейне право: навч. посіб. / Шимон Світлана Іванівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - 260 с.
9. Сімейне право: підручник / [Л. М. Баранова та ін.] ; за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової ; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». - 4-те вид., переробл. і допов. - Х. : Право, 2012. - 320 с.
10. Сімейне право України (історія, традиції, сучасність) [Текст] : навч. посіб. / [Андрусішин Б. І. та ін. ; за ред. Б. І. Андрусішина, С. І. Шимон] ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. - 449с.
11. Цивільне та сімейне право: Ч. 1 : [навч.-метод. комплекс] / [уклад. : Заїка Ю. О., Демиденко Н. В., Лов'як О. О., Пилипенко С. А.]. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2013. – 292с.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

визначення кола суб'єктів між якими за законом можуть виникнути аліментні зобов'язання, підстав та порядку встановлення аліментних зобов'язань, а також з'ясування розміру аліментних платежів. Такі знання дозволять працівникам поліції визначити сутність правовідносин між особами, що виступають суб'єктами даного виду зобов'язань і вирішувати питання про достатність підстав для застосування юридичної відповідальності за його невиконання.

ВСТУП

Одним з головних обов'язків батьків є обов'язок по утриманню своїх неповнолітніх дітей. Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття, зазначається в ст. 180 СК України. При цьому слід мати на увазі, що у випадках, передбачених ст. ст. 198, 199 СК України, батьки зобов'язані утримувати і повнолітніх дітей. Положення цих норм становлять окремий інститут сімейно-правових відносин.

Обов'язок батьків по утриманню своїх неповнолітніх дітей виникає у них з часу народження дитини і триває до настання її повноліття. Закон покладає такий обов'язок на обох батьків. Коли діти проживають з матір'ю, позов про стягнення аліментів пред'являється до батька. На дітей, які виховуються батьком, аліменти стягуються з їх матері. З моменту досягнення дитиною повноліття (якщо вона є працездатною, не навчається), обов'язок батьків по її утриманню припиняється.

У більшості випадків батьки здійснюють обов'язок по утриманню своїх неповнолітніх дітей добровільно, забезпечуючи їх всім необхідним для життя, навчання, повноцінного розвитку. Якщо ж батьки ухиляються від цього обов'язку та не надають коштів на утримання дітей добровільно, такі кошти стягуються з них у судовому порядку у вигляді аліментів.

І. ПИТАННЯ

АЛІМЕНТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ. ОБОВ'ЯЗОК БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ДИТИНУ

Аліментні правовідносини (зобов'язання) батьків та дітей щодо утримання — це правовідносини, в яких одна сторона зобов'язана надати другій стороні утримання на підставах і в порядку, що встановлені законом, а друга сторона вправі вимагати виконання такого обов'язку.

Правовідносини батьків і дітей щодо утримання залежно від самої зобов'язаної особи можна поділити на дві основні групи, кожна з яких має свої підгрупи.

По-перше, це аліментні зобов'язання батьків щодо утримання дитини, до яких входять зобов'язання батьків щодо утримання дитини до досягнення нею повноліття (ст. 180 СК); зобов'язання батьків щодо утримання повнолітніх дочки, сина, що продовжують навчання й у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (ст. 199 СК); зобов'язання батьків щодо утримання

непрацездатних повнолітніх дочки, сина, які потребують матеріальної допомоги (ст. 198 СК); зобов'язання батьків брати участь у додаткових витратах на неповнолітню дитину, що викликані особливими обставинами (ст. 185 СК).

По-друге, це аліментні зобов'язання повнолітніх дітей щодо утримання батьків, які складаються з зобов'язання повнолітніх дітей щодо утримання непрацездатних батьків, що потребують матеріальної допомоги (ст. 202 СК); зобов'язання повнолітніх дітей брати участь у додаткових витратах на батьків, викликаних тяжкою хворобою чи інвалідністю, немічністю (статті 203, 206 СК).

У зв'язку з особливим станом дитини як особи, що через свій вік потребує певної матеріальної підтримки та захисту, окреме значення серед аліментних правовідносин батьків та дітей мають правовідносини, за якими батьки зобов'язані утримувати дитину до її повноліття.

Закон передбачає два порядки сплати батьками аліментів на дитину: добровільний та примусовий. У науковій літературі добровільне виконання батьками обов'язків щодо утримання дитини поділяють на фактичне і договірне.

Аліменти можуть стягуватися в примусовому порядку з обох батьків, зокрема при позбавленні їх батьківських прав, оскільки останнє не звільняє від обов'язку щодо утримання дитини (ч. 2 ст. 166 СК).

ВИСНОВКИ З ПЕРШОГО ПИТАННЯ:

Отже, обов'язок батьків утримувати дитину до досягнення нею повноліття закріплений в ст. 180 Сімейного кодексу. Причому цей обов'язок поширюється на обох батьків: як на маму, так і на тата, залежно від того, з ким з батьків проживає дитина.

Розмір аліментів визначається судом як частина від доходу батька (матері) або у твердій грошовій сумі.

Підстав для утримання аліментів може бути три: договір між сторонами (батьками) про їх сплату, рішення суду (виконавчий лист), постанова державного виконавця або заява платника аліментів.

II. ПИТАННЯ

ОБОВ'ЯЗОК БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Згідно зі ст. 201 СК до аліментних відносин батьків і повнолітніх дітей застосовуються норми статей 187, 189—192 і 194—197 СК.

За загальним правилом, батьки зобов'язані утримувати своїх дітей до досягнення ними повноліття, тобто 18 років. Разом із тим, існують випадки, коли право на утримання мають також повнолітні діти. Відповідно до СК аліментний обов'язок батьків виникає щодо:

- а) повнолітніх непрацездатних дітей (ст. 198 СК);
- б) повнолітніх дітей, які продовжують навчання (ст. 199 СК).

Батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх непрацездатних дітей (ст. 198 СК). Цей обов'язок виникає на підставі складу юридичних фактів, до якого належать: а) походження дітей (родинний зв'язок батьків і дітей), б) непрацездатність повнолітніх дітей; в) потреба дітей у матеріальній допомозі; г) здатність батьків надати таку допомогу.

Обов'язок батьків утримувати повнолітню непрацездатну дитину виникає тільки за умови можливості надання батьками такої допомоги.

Другий випадок, коли батьки зобов'язані утримувати своїх повнолітніх дітей, передбачено ст. 199 СК. Відповідно до цієї норми, якщо повнолітні дочка, син продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги, батьки зобов'язані утримувати їх до досягнення двадцяти трьох років за умови, що вони можуть надавати матеріальну допомогу.

Підставою виникнення обов'язку батьків щодо утримання повнолітніх дітей в цьому разі є такий склад юридичних фактів: а) походження дітей (родинний зв'язок батьків і дітей); б) продовження повнолітніми дітьми навчання; в) потреба повнолітніх дітей у зв'язку з продовженням навчання в матеріальній допомозі; г) здатність батьків таку допомогу надавати (ч. 1 ст. 199 СК).

ВИСНОВКИ З ДРУГОГО ПИТАННЯ:

Отже, законодавством чітко визначений порядок та способи виконання обов'язку щодо утримання дітей. Однак на практиці не завжди вдається домовитись про виконання такого обов'язку в добровільному порядку керуючись лише моральними принципами. При зверненні до суду із відповідним позовом слід пам'ятати, що суд розглядає такі звернення в межах заявлених позовних вимог і на підставі доказів сторін та інших осіб, які беруть участь у справі. При цьому, кожна із сторін зобов'язана довести ті обставини на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень.

ІІІ. ПИТАННЯ

ПРИПИНЕННЯ ОБОВ'ЯЗКУ БАТЬКІВ УТРИМУВАТИ ДИТИНУ

Зобов'язання батьків щодо утримання дітей припиняються на підставах, передбачених законом. Перелік таких підстав залежить від умов, з якими закон пов'язує виникнення цих обов'язків. Зобов'язання батьків щодо утримання неповнолітніх дітей припиняються з досягненням дітьми повноліття (ст. 180 СК). Придбання дитиною повної дієздатності до досягнення повноліття в результаті народження у неї дитини, реєстрації шлюбу, укладення трудового договору або реєстрації особи як підприємця (ч. 2 ст. 34, ст. 35 ЦК) не є підставою для припинення обов'язку батьків щодо її утримання. СК виходить із недоцільності звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину у зв'язку з фактом набуття нею повної цивільної дієздатності.

Законодавство передбачає випадки припинення аліментних обов'язків батьків і до досягнення дітьми повноліття. Це можливо у разі звільнення батьків від аліментних обов'язків у судовому порядку на підставах,

передбачених законом. Згідно зі ст. 188 СК батьки можуть бути звільнені від обов'язку утримувати дитину, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з них і цілком забезпечує її потреби. При цьому вік дитини не має значення, батьки можуть бути звільнені від обов'язку щодо утримання малолітньої дитини. Головне, щоб, по-перше, особистий дохід дитини набагато перевищував дохід кожного з батьків і, по-друге, повністю забезпечував потреби дитини. Наявність або відсутність вказаних обставин оцінюється судом.

Зобов'язання батьків щодо утримання неповнолітньої дитини припиняється у разі її усиновлення (удочеріння).

Обов'язок батьків утримувати своїх повнолітніх дітей припиняється: у випадку відновлення працездатності дитини; якщо відпала потреба в матеріальній допомозі; якщо батьки позбавилися можливості надавати допомогу. Якщо батьки утримують повнолітню дитину у зв'язку з продовженням нею навчання (ст. 199 СК), то їхній обов'язок припиняється після досягнення дитиною 23 років, а також до досягнення дитиною 23 років у випадках: припинення навчання; якщо відпала потреба в матеріальній допомозі; якщо батьки позбулися можливості надавати матеріальну допомогу. Обов'язок батьків утримувати дитину припиняється і у випадку смерті однієї з сторін — платника аліментів або самої дитини. Це пояснюється тим, що аліментні зобов'язання мають особистий характер і не передбачають правонаступництва.

ВИСНОВКИ З ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ:

Отже, виходячи зі змісту чинного законодавства, право на аліменти може припинятися за певних обставин.

По-перше, право на аліменти на дитину припиняється у разі досягнення нею повноліття, оскільки за загальним правилом утримання дитини здійснюється батьками до досягнення нею повноліття. У разі утримання повнолітньої дитини, яка продовжує навчатись, право на аліменти припиняється з досягненням нею двадцяти трьох років.

По-друге, право на аліменти може бути припинено у разі звільнення батьків від обов'язку утримувати дитину відповідно до ст. 188 СК України, якщо дохід дитини набагато перевищує дохід кожного з батьків і повністю забезпечує її потреби.

По-третє, припинення права на аліменти на дитину допустиме у зв'язку з набуттям нею права власності на нерухоме майно (ст. 190 СК України). Основою таких відносин є взаємна згода батьків на укладення відповідного договору.

ІV. ПИТАННЯ

ОБОВ'ЯЗОК ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ УТРИМУВАТИ БАТЬКІВ ТА ЙОГО ВИКОНАННЯ

Стаття 51 Конституції України закріплює обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Турбота може знаходити свій

вияв у особистому догляді, наданні матеріальної допомоги, представництві, захисті прав та інтересів батьків у різних установах тощо. Згідно з СК повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги (ч. 1 ст. 202 СК). Підставою виникнення аліментного зобов'язання між повнолітніми дітьми і їхніми батьками щодо утримання останніх є склад юридичних фактів: а) походження дітей (родинний зв'язок батьків і дітей); б) непрацездатність батьків; в) потреба батьків у матеріальній допомозі.

Закон передбачає примусовий порядок стягнення аліментів на батьків з їхніх повнолітніх дітей у випадку, якщо останні не надають матеріальної допомоги добровільно. Згідно зі ст. 205 СК розмір аліментів на батьків визначається судом у кожному конкретному випадку з урахуванням всіх обставин справи. До уваги береться матеріальний та сімейний стан сторін, можливість одержання батьками утримання від інших осіб: дітей, дружини, чоловіка, а також своїх батьків.

ВИСНОВКИ З ЧЕТВЕРТОГО ПИТАННЯ:

Отже, утримання непрацездатних батьків повнолітніми дітьми також закріплено конституційно та охороняється державою.

Дана конституційна норма знайшла своє відображення і в Сімейному кодексі України відповідно до ст. 202 якого зазначено, що повнолітні дочка, син зобов'язані утримувати батьків, які є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ:

Отже, батьки зобов'язані утримувати своїх неповнолітніх дітей і непрацездатних повнолітніх дітей, які потребують матеріальної допомоги, незалежно від того чи перебувають вони у шлюбі чи ні (у випадку народження дитини під час фактичних шлюбних відносин), чи визнаний шлюб недійсним, чи позбавлені вони батьківських прав, чи дитина від них відібрана тимчасово без позбавлення батьківських прав.

Способи виконання батьками обов'язку утримувати дитину визначаються за домовленістю між ними або за рішенням суду.

Якщо батьки проживають однією сім'єю і між ними не виникає суперечок з приводу утримання дитини, то виконання обов'язку утримання дитини знаходиться поза межами правового регулювання.

Якщо батьки проживають окремо, то той з них, хто проживає окремо від дитини, бере участь у її утриманні в грошовій формі і (або) натуральній формі. В кожному випадку обрання способу утримання залежить від домовленості сторін, виходячи із інтересів дитини.

За рішенням суду кошти на утримання дитини (аліменти) присуджуються у частці від доходу її матері, батька і (або) у твердій грошовій сумі. Аліменти, спрямовані на утримання дитини, повинні бути достатніми і, разом з тим, співрозмірними з урахуванням мети аліментного зобов'язання.

Обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків закріплений в статті 51 Конституції України. Таке піклування може полягати в особистому догляді за батьками, допомозі в побуті, захисті прав й інтересів, матеріальній підтримці тощо.

Дана конституційна норма знайшла своє відображення і в нормах Сімейного кодексу України, зокрема у главі 17 «Обов'язок повнолітніх дочки, сина утримувати батьків та його виконання».

Водночас, у силу обставин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру батьки, діти, на яких законодавець в першу чергу покладає обов'язок утримувати своїх непрацездатних близьких, не завжди мають можливість надавати допомогу.

Сімейне законодавство передбачає обов'язки з надання взаємної матеріальної допомоги також іншими членами сім'ї - онуками, правнуками, дідом, бабою, братами та сестрами, вітчимом та мачухою, пасинком і падчеркою, фактичними вихователями і вихованцями.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДАНОЇ ТЕМИ

Для розгляду питань винесених на семінарське заняття передусім слід звернути увагу на виникнення аліментних обов'язків у батьків щодо неповнолітніх дітей та їх реалізацію. Способи виконання батьківського обов'язку утримання дитини. Примусове виконання аліментного обов'язку батьків. Визначення розміру аліментів. Додаткові витрати на дитину. Зміна розміру аліментів. Припинення права на аліменти щодо неповнолітніх дітей. Стягнення аліментів за минулий час та заборгованості. Договір між батьками про сплату аліментів.

Аліментний обов'язок батьків щодо повнолітніх дітей.

Аліментний обов'язок повнолітніх дітей перед своїми батьками (усиновителями). Підстави виникнення та порядок реалізації. Обов'язок дітей брати участь у додаткових витратах на батьків. Звільнення від аліментного обов'язку повнолітніх дітей перед своїми батьками (усиновителями). Стягнення з дитини витрат на догляд та лікування батьків.